

Biblioteki w Polsce w 2016 r.

Działalność bibliotek w Polsce objęta jest corocznym badaniem Głównego Urzędu Statystycznego, który na podstawie formularza K-03 rejestruje dane dotyczące bibliotek publicznych, naukowych, fachowych, fachowo-beletrystycznych, ośrodków inte oraz towarzystw naukowych. Według danych GUS w 2016 roku funkcjonowało 9567 placówek bibliotecznych.

Poza badaniem GUS pozostają np. biblioteki szkolne, kościelne, parafialne, więzienne, wojskowo-oświatowe. Spośród nich tylko działalność bibliotek szkolnych objęta jest systematyczną rejestracją poprzez System Informacji Oświatowej prowadzony przez Ministerstwo Edukacji Narodowej. Z podsumowania SIO za 2016 r. wynika, że funkcjonowały 21 563 biblioteki szkolne¹. Działalność pozostałych bibliotek jest badana i opisywana niesystematycznie, z zastosowaniem różnych metodologii, co uniemożliwia podawanie i porównywanie danych dotyczących wyników ich pracy w cyklu corocznym. Według informacji pozyskanej z MON w Wojsku Polskim w 2016 r. funkcjonowało 115 bibliotek oświatowych w strukturach klubów wojskowych². Biblioteki prowadzą także zakłady karne, w 2016 r. było ich 152, przy wielu funkcjonują szkoły dla skazanych³. W odniesieniu do bibliotek parafialnych ostatnie pełne informacje pochodzą z Instytutu Statystyki Kościoła z 2011 r., z których wynika, że działalność prowadziło 1480 bibliotek parafialnych i taki stan należy szacunkowo przyjąć dla roku 2016.

Ogólnie, z podsumowania 2016 r. wynika, że w Polsce funkcjonowało ok. 32 tys. bibliotek różnych typów.

Stan bibliotek w Polsce objętych badaniem Głównego Urzędu Statystycznego – 2016 r.⁴

W 2016 r. badania GUS rejestrowały blisko 9,6 tys. placówek bibliotecznych, w porównaniu z 2015 r. ich liczba zmniejszyła się o 143 placówki (tj. 1,5%). Podobnie jak w roku poprzednim biblioteki pedagogiczne oraz biblioteki ośrodków inte utrzymały swój stan liczbowy,

¹ Informacja dla 35 107 podmiotów.

² Korzystało z nich 23574 czytelników, którzy mieli dostęp do ok. 2,5 mln wol. W 2016 r. zarejestrowano 480 922 wol. wypożyczeń (e-mail MON z dnia 30.10.2017 r.).

³ Od 2013 r. Fundacja Zmiana realizuje kampanię i projekt „Książki w Pudle – czas rozpakować”, której celem jest edukacja czytelnicza w zakładach karnych w Polsce oraz odbudowa i aktualizacja zbiorów bibliotek więziennych (do 2015 r. pozyskano ok. 400 tys. książek). Patronat nad inicjatywą objęła Biblioteka Narodowa oraz Centralny Zarząd Służby Więziennej; http://fundacjazmiana.pl/?page_id=416 [dostęp: 8.11.2017]. Działania te są przedmiotem opracowania K. Lipińskiej, *Książki nie dzielą. Raport o czytelnictwie w polskich zakładach karnych*, 2015; http://fundacjazmiana.pl/wp-content/uploads/2015/06/ksiazki_w_pudle.pdf [dostęp: 8.11.2017]. Z inicjatywy Naczelnego Kapelana Służby Więziennej PAKP przy współpracy z wydawnictwem „Bratczyk” oraz Centrum Kultury Prawosławnej im. św. Cyryla i Metodego w Warszawie podjęto działania w ramach projektu „Wyzwoleni przez literaturę” mające na celu wzbogacenie zasobów bibliotecznych zakładów karnych i aresztów śledczych na terenie całej Polski w literaturę duchową (na cele projektu wydawnictwo „Bratczyk” przekazało bezpłatnie 600 egzemplarzy książek); <http://www.ckp.warszawa.pl/wyzwoleni-przez-literature/> [dostęp: 8.11.2017].

⁴ Materiał został opracowany na podstawie danych liczbowych pozyskanych z GUS oraz analiz opisowych funkcjonowania bibliotek publicznych przygotowanych przez wojewódzkie biblioteki publiczne na potrzeby MKiDN.

najwięcej placówek ubyło natomiast spośród bibliotek naukowych (6,3%), fachowych (4,1%) i publicznych (0,8%). Wprawdzie podobny stan, jak rok wcześniej, zachowały biblioteki towarzystw naukowych (ubyła jedna placówka) oraz biblioteki fachowo-beletrystyczne (przybyła jedna biblioteka), to jednak przy liczbie ogółem (odpowiednio 12; 53), każda zmiana wpływa na ich potencjał i możliwości pracy.

Według GUS w Polsce w 2016 r. funkcjonowało 7984 biblioteki publiczne, 938 bibliotek naukowych (w tym szkół wyższych), 272 biblioteki pedagogiczne, 302 biblioteki fachowe, 53 biblioteki fachowo-beletrystyczne, 21 bibliotek ośrodków informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej oraz 12 bibliotek towarzystw naukowych.

Tabela 1. Instytucje biblioteczne w Polsce w 2016 r. (zestawienie obejmuje biblioteki objęte badaniem GUS)

WOJEWÓDZTWO	OGÓŁEM	BIBLIOTEKI / PLACÓWKI BIBLIOTECZNE						
		publiczne	naukowe	pedagogiczne	fachowe	fachowo-beletrystyczne	ośrodków inte	towarzystw naukowych
0	1	2	3	4	5	6	7	8
Polska	9 567	7 984	938	272	302	53	21	12
dolnośląskie	713	593	68	25	23	4	-	1
kujawsko-pomorskie	472	414	35	13	12	-	-	-
lubelskie	670	582	55	10	20	3	-	1
lubuskie	274	253	6	9	6	1	-	-
łódzkie	618	517	56	21	19	3	2	1
małopolskie	929	722	142	22	37	2	4	2
mazowieckie	1 239	957	190	31	47	7	5	3
opolskie	351	312	23	5	10	1	1	-
podkarpackie	728	675	10	21	13	6	1	2
podlaskie	284	238	27	3	15	-	1	1
pomorskie	387	321	22	19	20	4	1	-
śląskie	998	788	148	27	27	7	2	-
świętokrzyskie	308	270	13	13	10	2	-	-
warmińsko-mazurskie	368	300	35	14	13	7	-	-
wielkopolskie	827	681	92	32	15	4	3	1
zachodniopomorskie	401	361	16	7	15	2	1	-

*Kol. 1 nie jest sumą kol. 2-8, 14 bibliotek publicznych (kol. 2) i 1 pedagogiczna (kol. 3) pełnią także funkcje bibliotek naukowych i są ujęte w kol. 4.

Podział bibliotek wg kryteriów przyjętych przez GUS (odbiorcy usług bibliotecznych, profil zbiorów) nie jest rozłączny, dlatego liczba bibliotek w obrębie poszczególnych typów jest wyższa niż liczba bibliotek ogółem (kolumna 1). Np. do bibliotek naukowych zalicza się 14 bibliotek publicznych i 1 bibliotekę pedagogiczną na podstawie rozporządzenia ministra kultury⁵. W obrębie typów bibliotek następują także przesunięcia, np. w 2016 r. status biblioteki naukowej otrzymała Biblioteka Międzynarodowego Centrum Kultury w Krakowie (dotychczas zaliczana

⁵ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 października 2016 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobu i trybu zaliczania bibliotek do niektórych bibliotek naukowych oraz ustalenia ich wykazu (Dz. U. z 2016 r. poz. 137 i 1775).

do bibliotek fachowych) oraz Biblioteka Elbląska im. Cypriana Norwida w Elblągu (wykazywana wyłącznie jako biblioteka publiczna). Wymienione wyżej sytuacje utrudniają obserwację zmian zachodzących w obrębie poszczególnych typów bibliotek (wzrost lub spadek wartości danych i wskaźników dotyczących funkcjonowania bibliotek może być spowodowany zmianami w ich zakwalifikowaniu, a nie np. likwidacją).

I. Biblioteki publiczne

1. Stan sieci

Liczba bibliotek i filii bibliotecznych w 2016 r. – 7984 (w 2015 r. – 8050, spadek o 66 placówek, tj. 0,8%), w tym:

- 70 placówek bibliotecznych było wyłączonych z obsługi czytelników (tj. 0,9% stanu sieci);
- 1489 placówek bibliotecznych pracowało w strukturach innych instytucji (18,6% stanu sieci).

Liczba punktów bibliotecznych w 2016 r. – 1260 (w 2015 r. – 1295, spadek o 35, tj. 2,7%).
Liczba mieszkańców przypadających na 1 placówkę (tzn. bibliotekę lub filię biblioteczną) w 2016 r. – 4814 (w 2015 r. – 4775, wzrost o 0,8%).

Cechą bibliotek publicznych jest systematyczne zmniejszanie ich liczby oraz zmiany w organizacji, zjawiska obserwowane od kilku lat. Dane z ostatnich pięciu lat pokazują, iż średnio ubywało o 0,7% ich stanu w ciągu roku. W 2016 r. ubytek sieci był nieco wyższy (66 placówek, tj. 0,8%) niż w latach 2014-2015 i dotyczył przede wszystkim placówek filialnych (w 2016 r. – 63).

Zmiany w strukturze sieci wynikają także m.in. ze zmian w podziale administracyjnym kraju (w 2016 r. przekształcono 5 gmin wiejskich w gminy miejsko-wiejskie), w statusie prawno-organizacyjnym bibliotek (np. łączenie bibliotek z innymi instytucjami kultury, tworzenie sieci w obrębie gminy z równorzędnych placówek filialnych).

Likwidacja filii bibliotecznych powoduje, iż sieć w obrębie gminy ograniczana jest do jednej placówki (biblioteki głównej), przez co utrudniony jest dostęp do usług bibliotecznych, szczególnie w gminach większych terytorialnie. Np. w województwie lubelskim w 2016 r. 58 bibliotek gminnych (27%) nie prowadziło filii, a działalność 56 (26%) wspomagała tylko jedna filia⁶. Brak placówek filialnych w gminie nie zawsze rekompensuje zdalna „dostępność” do bibliotecznych usług, oparta na zasobach i usługach elektronicznych, cyfrowych (niecałe 2/3 placówek posiada katalogi on-line dostępne w sieci).

⁶ Informacja o organizacji i działalności sieci bibliotek publicznych województwa lubelskiego w 2016 r. (maszynopis).

Na utrudnienia dostępu do bibliotek i ich oferty wpływa także sytuacja prawno-organizacyjna, niezgodna z obowiązującymi ustawami regulującymi pracę bibliotek, tzn. kiedy nie są one zorganizowane w formie instytucji kultury, są np. jednostkami budżetowymi, referatami w strukturach urzędów gmin lub w zespołach administrujących kulturę i oświatę lub pracują w strukturach instytucji nie będącej instytucją kultury. W takich sytuacjach biblioteki nie posiadają samodzielności organizacyjnej i prawnej, co pozbawia je możliwości rozwoju⁷, nie korzystają np. z dotacji na zakup nowości wydawniczych oraz innych programów grantowych.

Mimo obligatoryjności prowadzenia bibliotek publicznych przez jednostki samorządu terytorialnego nie powołano ich we wszystkich gminach w Polsce. W 2016 r. sytuacja uległa wyraźnej poprawie, dzięki unormowaniu pracy bibliotek w gminach woj. mazowieckiego (biblioteki powołano w gminach Wąsewo, pow. ostrowski; Raciąż, pow. płoński, Stara Kornica, pow. łosicki)⁸. Nadal 3 gminy nie prowadzą bibliotek publicznych, tj. Paradyż (pow. opoczyński, woj. łódzkie), Moskorzew (pow. włoszczowski) oraz Wiślica (pow. buski) w woj. świętokrzyskim. Niektóre samorządy, w celu zapewnienia mieszkańcom dostępu do usług bibliotecznych, zawierają porozumienia z ościennymi gminami, np. gminy wiejskie Wysokie Mazowieckie (woj. podlaskie) i Puck (woj. pomorskie).

Braki w sieci bibliotek publicznych występują także na poziomie powiatu, co pozbawia biblioteki gminne bezpośredniej opieki merytorycznej, a wojewódzkim bibliotekom publicznym utrudnia współpracę z bibliotekami terenowymi. Dodatkowo biblioteki powiatowe charakteryzuje duże zróżnicowanie potencjału, na ogół jednak dysonują małymi możliwościami kadrowymi i finansowymi, co wpływa na podejmowanie zadań ponadlokalnych w bardzo ograniczonym zakresie.

Tabela 2. Biblioteki publiczne i filie biblioteczne w latach 2012-2016

Lata	Liczba bibliotek publicznych z filiami			
	Ogółem	Miasto	Wieś	Różnica w ogółem do popr. roku
2012	8 182	2 791	5 391	- 1,3
2013	8 112	2 754	5 358	- 0,9
2014	8 094	2 765	5 329	- 0,2
2015	8 050	2 759	5 291	- 0,5
2016	7 984	2 744	5 240	- 0,8

⁷ Np. w woj. dolnośląskim sytuacja taka występuje od lat w 5 gminach: Marciszów (pow. kamiennogórski), Lewin Kłodzki (pow. kłodzki), Ruja (pow. legnicki), Platerówka (pow. lubański), Jordanów Śląski (pow. wrocławski). Na podstawie *Sprawozdania z działalności bibliotek publicznych województwa dolnośląskiego za rok 2016* (maszynopis).

⁸ *Analiza działalności bibliotek publicznych województwa mazowieckiego w 2016 roku* (maszynopis).

1/5 bibliotek publicznych (1489) funkcjonuje w strukturach połączonych, w 2016 r., w porównaniu z rokiem poprzednim, ich liczba wzrosła o 15, tj. 1%. Takie rozwiązania organizacyjne częściej występują w środowiskach wiejskich (1237 z 1489 placówek, tj. 83,1%).

Zmniejszyła się liczba bibliotek publiczno-szkolnych, zarówno w stosunku do roku poprzedniego (o 7), jak i w perspektywie ostatnich pięciu lat (z 167 w 2012 r. do 93 w 2016 r.) oraz funkcjonujących w strukturach instytucji spoza sfery kultury (o 25 w porównaniu z 2015 r.; z 86 w 2012 r. do 38 w 2016 r.). Wzrosła natomiast liczba bibliotek publicznych połączonych z centrami i ośrodkami kultury w porównaniu z 2015 r. (o 47), jak i w ciągu ostatnich pięciu lat (z 1174 w 2012 r. do 1358 w 2016 r., o 184 placówek, tj. 15,7%).

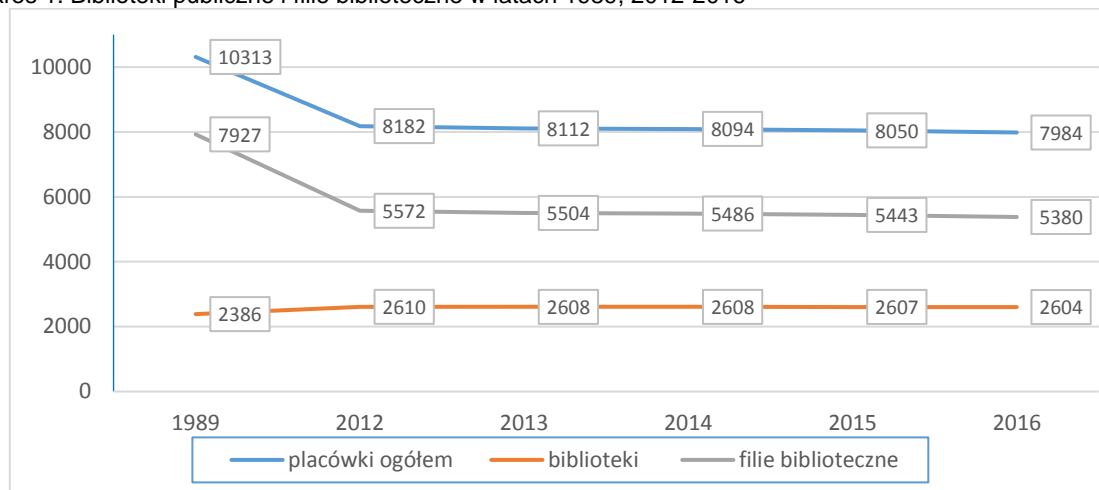
Tabela 3. Liczba placówek połączonych z innymi instytucjami w latach 2012-2016

Lata	Liczba bibliotek publicznych z filiami włączone w struktury innych instytucji				
	Ogółem	publiczno-szkolne	w ośrodkach kultury lub innych instytucji kultury	w strukturach instytucji spoza kultury	Różnica w ogółem do poprz. roku
2012	1427	167	1174	86	- 6,1
2013	1386	115	1196	75	- 2,9
2014	1479	131	1286	62	6,7
2015	1474	100	1311	63	- 0,3
2016	1489	93	1358	38	1,0

W działaniach podejmowanych przez samorządy jednym z najczęściej wskazywanych powodów łączenia bibliotek publicznych są oszczędności finansowe organizatora, jakie potencjalnie można uzyskać z tej zmiany, usprawnienie zarządzania, w mniejszym stopniu traktuje się łączenie jako sposób na rozszerzenie działalności bibliotek (o szeroko rozumianą działalność kulturalną, animacyjną) służących społeczności lokalnej.

Brak autonomii bibliotek publicznych może być powodem obniżenia poziomu świadczonych usług bibliotecznych oraz „rozbicia, rozproszenia” sieci bibliotek (np. włączania biblioteki i każdej z filii do innego ośrodka kultury, co skutkuje funkcjonowaniem niezależnych i niepowiązanych merytorycznie ze sobą placówek, brakiem biblioteki wiodącej, zmniejszaniem rangi filii bibliotecznych poprzez zamianę ich na punkty biblioteczne, „rozmywaniem” się usług bibliotecznych na rzecz szeroko pojętych działań kulturalnych, promocyjnych, rekreacyjnych, sportowych). Nierzadko też występują sytuacje łączenia funkcji dyrektora ośrodka kultury (lub innej instytucji kultury) i biblioteki publicznej w obrębie jednego etatu, co można uznać za nieformalną formę połączenia tych instytucji.

Wykres 1. Biblioteki publiczne i filie biblioteczne w latach 1989, 2012-2016

2. Infrastruktura, zasoby, dostępność

Stan zasobów i jego uzupełnianie

Stan księgozbioru w 2016 r. – 128 994 880 wol. (w 2015 r. – 129 904 438 wol., mniej o 909 558 wol., tj. 0,7%).

Woluminy na 100 mieszkańców w 2016 r. – 336 wol. (w 2015 r. – 338 wol.).

Ubytki – 13,2 wol. na 100 mieszkańców (w 2015 r. – 13,0).

Utrzymujący się wysoki wskaźnik zasobności księgozbiorowej (wyższy niż standardy IFLA) jest wynikiem zarówno wzrostu nakładów na zakup nowości wydawniczych do bibliotek, jak i wzrostu wskaźnika zakupu nowości wydawniczych. Nie wszystkie biblioteki prowadzą systematycznie selekcję zbiorów, co jest naturalnym działaniem kształtującym zbiory, nawet ze względu na zacytowanie i zniszczenie książek, przez co stają się magazynami zasobów przestarzałych w treści i formie. Wprawdzie w 2016 r. wskaźnik ubytków (13,2 wol. na 100 mieszkańców) był wyższy niż wskaźnik zakupu (8,8 wol. na 100 mieszkańców), to jednak udział w zbiorach książkowych pozycji zakupionych w 2016 r. wynosił 2,7%.

Zakup nowości wydawniczych

Liczba zakupionych książek w 2016 r. – 3 400 607 wol. (w 2015 r. – 3 278 830 wol., wzrost o 121 777 wol., tj. 3,7%).

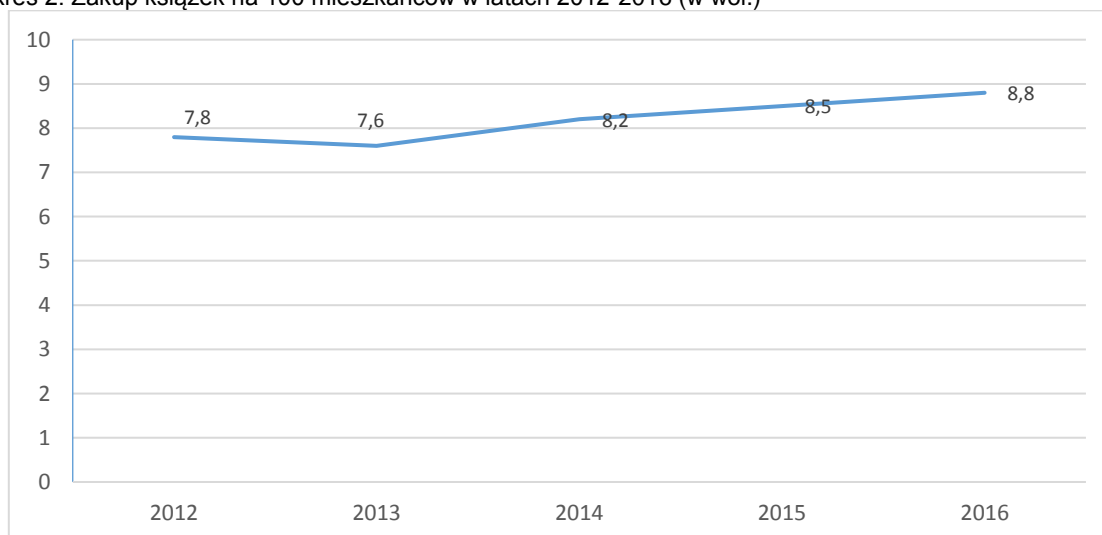
Zakup książek w wol. na 100 mieszkańców w 2016 r. – 8,8 wol. (w 2015 r. – 8,5 wol.).

Tabela 4. Zakup materiałów bibliotecznych do bibliotek publicznych w latach 2012-2016

Lata	Zakup materiałów bibliotecznych (w jedn. inw.)					
	księgozbioru			pozostałych zbiorów nieelektronicznych		Zbiorów elektronicznych zinventaryzowanych
	ogółem	książek	czasopism	ogółem	w tym materiałów audiowizualnych	
2012	3 007 466	2 996 206	11 260	106 414	100 079	9 608
2013	2 949 956	2 940 647	9 309	105 115	101 353	9 342
2014	3 172 332	3 160 550	11 782	118 786	115 118 (w tym audiobooki – 71 395)	12 168
2015	3 291 102	3 278 830	12 272	147 574	141 410 (w tym audiobooki – 97 595)	3 052
2016	3 414 032	3 400 607	13 425	164 878	160 713 (w tym audiobooki – 110 700)	1 786
Różnica 2015-2016	122 930 3,7%	121 777 3,7%	1 153 9,4%	17 304 11,7%	19 303 13,7% (audiobooki – 13 105; 13,4%)	- 1 266 41,5%

W 2016 r. zakupiono do bibliotek publicznych 3 580 696 jedn. inw. materiałów bibliotecznych, o 4,0% więcej niż w roku poprzednim. Zakup książek to 3 400 607 wol. (więcej o 3,7% niż w 2015 r.), czasopism 13 425 wol. (więcej o 9,4%). Wśród pozostałych zbiorów największy przyrost odnotowano w zakupie audiobooków (o 13,4%), mniej natomiast zakupiono zbiorów elektronicznych (na nośnikach fizycznych) – o 41,5%.

Wykres 2. Zakup książek na 100 mieszkańców w latach 2012-2016 (w wol.)

Rok 2016 był pierwszym rokiem realizacji programu dotującego zakup nowości wydawniczych do bibliotek w ramach Programu Wieloletniego „Narodowego Programu Rozwoju Czytelnictwa

na lata 2016-2020⁹. NPRCz określił wysokość środków z budżetu państwa na rok 2016 w wysokości 27 mln zł. Wkład własny bibliotek przeznaczony na realizację zadania określono w zależności od zaszerogowania zamożności organizatora (gminy, powiatu, województwa) do odpowiedniej grupy (wynosił 30%, 35% lub 40% wszystkich środków finansowych przeznaczonych na realizację zadania)¹⁰.

Poza książkami, multimediami, wydawnictwami nutowymi i kartograficznymi biblioteki mogły nabywać czasopisma kulturalne i społeczno-kulturalne o charakterze ogólnopolskim, o częstotliwości ukazywania się od miesięcznika do rocznika. Z dotacji wyłączone zostały natomiast m.in. licencje na dostęp do baz danych, książek i czasopism elektronicznych, czasopisma ukazujących się częściej niż miesięcznik, a także prenumerata czasopism.

Komputeryzacja bibliotek publicznych

Biblioteki użytkujące komputery w 2016 r. – 94,8% (w 2015 r. – 93,6%).
 Liczba komputerów na 1 placówkę w 2016 r. – 6,1 (w 2015 r. – 5,9).
 76,0% bibliotek publicznych posiadało własną stronę www (w 2015 r. – 72,5%).

Tabela 5. Odsetek bibliotek realizujących wybrane usługi elektroniczne w latach 2012-2016

Lata	Internet dla czytelników	Katalog on-line	Zdalne zamówienie materiałów bibliotecznych	Zdalna rezerwacja materiałów bibliotecznych	Zdalny dostęp do licencjonowanych zasobów elektronicznych, spoza sieci instytucji	Interaktywne usługi informacyjne (komunikatory, czat)	Blogi biblioteczne, kanał RSS	Profil na portalach społecznościowych
2012	82,1	36,5	15,4	15,9	7,7	15,3	10,8	18,5
2013	85,5	43,9	17,7	19,2	12,6	17,5	12,4	24,9
2014	87,6	50,8	21,0	23,4	16,9	17,4	12,6	28,8
2015	88,1	57,9	25,4	28,0	20,3	16,6	12,9	33,3
2016	89,0	63,1	29,5	32,6	22,2	15,6	13,8	36,8

Mimo zaawansowania prac związanych z wyposażaniem bibliotek publicznych w komputery zbyt wolno postępuje proces wykorzystywania ich w codziennej pracy, wprowadzania usług bibliotecznych opartych na nowych technologiach. Prace te najczęściej wiążą się z obsługą czytelników. W 2016 r. 89,0% placówek oferowało czytelnikom korzystanie z komputerów podłączonych do internetu (w 2015 r. – 88,1%), 75,3% bibliotek i filii bibliotecznych funkcjonujących w 2016 r. i 79,4% użytkujących komputery wykorzystywało biblioteczne programy komputerowe (w 2015 r. odpowiednio: 71,3%; 76,1%), 63,1% (w 2015 r. – 57,9%) - katalog on-line. Najczęściej dostępną e-usługą związaną z obsługą konta użytkownika jest możliwość

⁹ Program dotacyjny MKiDN zakupu nowości do bibliotek publicznych realizowany był od 2005 r. Od 2016 r. uchwałą Rady Ministrów realizowany jest w ramach „Narodowego Program Rozwoju Czytelnictwa na lata 2016-2020” jako program wieloletni. W ramach Programu zdefiniowany został Priorytet 1 – *Zakup nowości wydawniczych do bibliotek publicznych*, którego operatorem jest Biblioteka Narodowa.

¹⁰ <http://www.mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finansowanie-i-mecenat/narodowy-program-rozwoju-czytelnictwa.php> [dostęp: 19.12.2017].

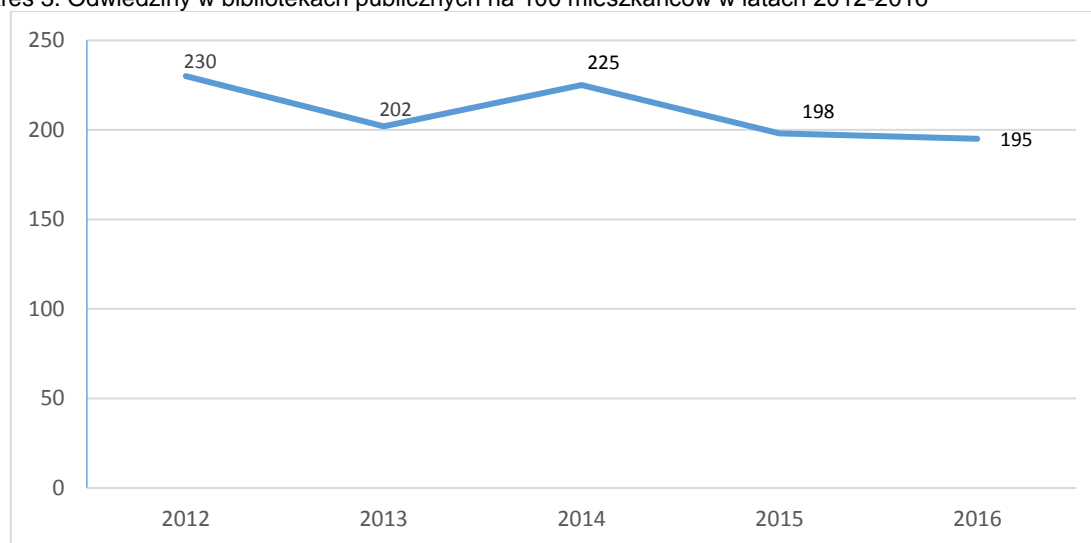
zdalnej rezerwacji materiałów bibliotecznych (dostępna w 32,6% bibliotek publicznych i filii bibliotecznych). Biblioteki promują swoją działalność na portalach społecznościowych¹¹ (36,8% jest obecna na portalach społecznościowych, 13,8% oferuje blogi biblioteczne i kanał RSS – wiadomości, ogłoszenia, wydarzenia w bibliotece).

Dostępność bibliotek i ich usług

55,5% bibliotek publicznych i ich filii w 2016 r. była czynna 5 dni w tygodniu, 15,2% – 6 dni, dla co piątej placówki (18,2%) tydzień pracy liczył do 3 dni (w tym dla 1,6% – 1 dzień). Blisko 1/4 placówek bibliotecznych funkcjonuje w soboty (23,2%; 1835), 0,4% w niedziele (32).

Statystycznie biblioteka publiczna była dostępna dla czytelników średnio 4,6 dnia w ciągu „zwykłego” tygodnia pracy, a przeciętna liczba godzin otwarcia to 32,5 godziny tygodniowo, z tego po godzinie 16. blisko 5,8 godz.

Wykres 3. Odwiedziny w bibliotekach publicznych na 100 mieszkańców w latach 2012-2016

W 2016 r. użytkownicy bibliotek publicznych odwiedzili je ponad 75,0 mln razy w ciągu roku (w 2015 r. – 75,9 mln, liczba odwiedzin spadła o 1,3%). Przeciętnie użytkownik biblioteki publicznej odwiedził ją 9,9 razy w ciągu roku (w 2015 r. – 9,8).

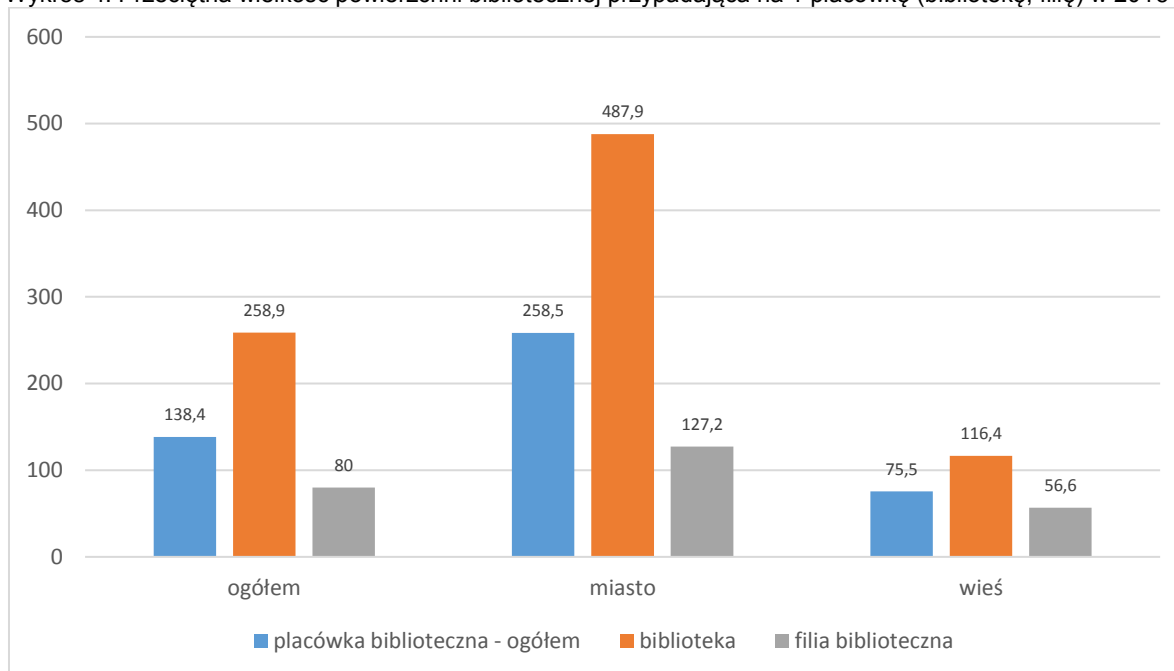
Lokale biblioteczne

Pomimo zmniejszenia liczby placówek w 2016 r. zwiększyła się ich powierzchnia użytkowa ogółem (z 1 080 540 m² w 2015 r. do 1 104 661 m² w 2016 r.), co wskazuje na modernizację

¹¹ E. Kosik, *Promocja działań bibliotek na Facebooku*, „Bibliotekarz” 2017 nr 2, s. 8-9.

lokali bibliotecznych, prowadzenie remontów, rozbudowę lub budowę nowych przestronniejszych obiektów. W 2016 r. placówka biblioteczna dysponowała przeciętnie pomieszczeniami o powierzchni 138,4 m² (w 2015 r. – 134,2 m²), jednak środowiskowe różnice w potencjale bibliotek były nadal znaczące. Przeciętna wielkość placówki bibliotecznej funkcjonującej na wsi 75,5 m² (w 2015 r. – 73,7 m²) była mniejsza od powierzchni, którą dysponowały przeciętnie filie biblioteczne 80,0 m² (78,8 m²). Najlepszą sytuację pod względem powierzchni lokalowej mają biblioteki miejskie (przeciętnie – 487,9 m², w 2015 – 472,2 m²).

Wykres 4. Przeciętna wielkość powierzchni bibliotecznej przypadająca na 1 placówkę (bibliotekę, filię) w 2016 r.

W 2016 r. w ramach programu dotacyjnego dotyczącego infrastruktury bibliotek¹² lub ze środków własnych nowe lub zmodernizowane siedziby pozyskały m.in. GBP w Samsonowie¹³, BP

¹² Program Biblioteka+ Infrastruktura Bibliotek w latach 2011-2015 r. został objęty Programem Wieloletnim „Narodowym Programem Rozwoju Czytelnictwa” (jako Priorytet 2 „Infrastruktura Bibliotek 2016–2020”).

¹³ Budynek wyremontowano i wyposażono w ramach Programu Wieloletniego Kultura+ Priorytet „Biblioteka+ Infrastruktura Bibliotek”. Nowoczesny budynek, zaprojektowany dla biblioteki został doceniony w Plebiscyfie Budowa Roku w kategorii Budowa przyjazna mieszkańcom. Na parterze znajduje się przestronna wypożyczalnia z wolnym dostępem do półek oraz czytelnia czasopism z tarasem dostępnym dla czytelników. Na piętrze mieści się sala zabaw dla dzieci i pracownia multimedialna.

we Włoszczowie (woj. świętokrzyskie), GBP w Przyłęku¹⁴, MBP w Legionowie¹⁵, BPG Andrzejewo¹⁶, GBP w Rościszewie¹⁷ (woj. mazowieckie), GBP w Szczawniu (woj. lubelskie)¹⁸, MiGBP w Bieczu (woj. podkarpackie)¹⁹, GBP w Poraju²⁰, MBP w Tychach²¹ (woj. śląskie).

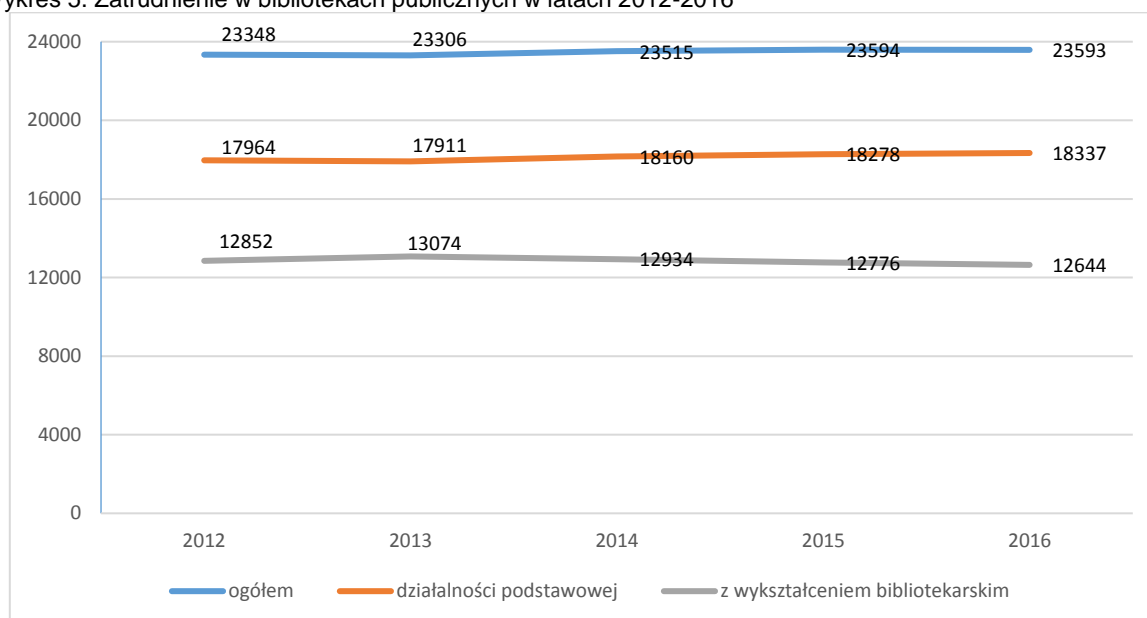
Kadra

W 2016 r. w bibliotekach publicznych zatrudnionych było 23 593 osób (w 2015 r. – 23 594), w tym w działalności podstawowej 18 337 osób (w 2015 r. – 18 278 osób, wzrost o 59).

Odsetek pracowników działalności podstawowej z przygotowaniem bibliotekarskim w 2016 r. – 69,0% (w 2015 r. – 69,9%).

Odsetek pracowników działalności podstawowej z wykształceniem wyższym bibliotekarskim w 2016 r. – 43,9% (w 2015 r. – 43,7%).

Wykres 5. Zatrudnienie w bibliotekach publicznych w latach 2012-2016

¹⁴ Nowo wybudowana siedziba o powierzchni 663 m².

¹⁵ Wzrost powierzchni z 331 m² do 1.542 m².

¹⁶ Nowa siedziba o powierzchni 400 m², w zaadaptowanym budynku.

¹⁷ Wzrost powierzchni z 39 m² do 258 m².

¹⁸ Po adaptacji i wyposażeniu w nowy sprzęt powstała mediateka o powierzchni ponad 224 m² oraz 54 m² antresoli. Zagwarantowano wolny dostęp do wszystkich kolekcji bibliotecznych, zaaranżowano wyodrębnioną pracownię komputerową oraz salon gier i strefę swobodnego wypoczynku.

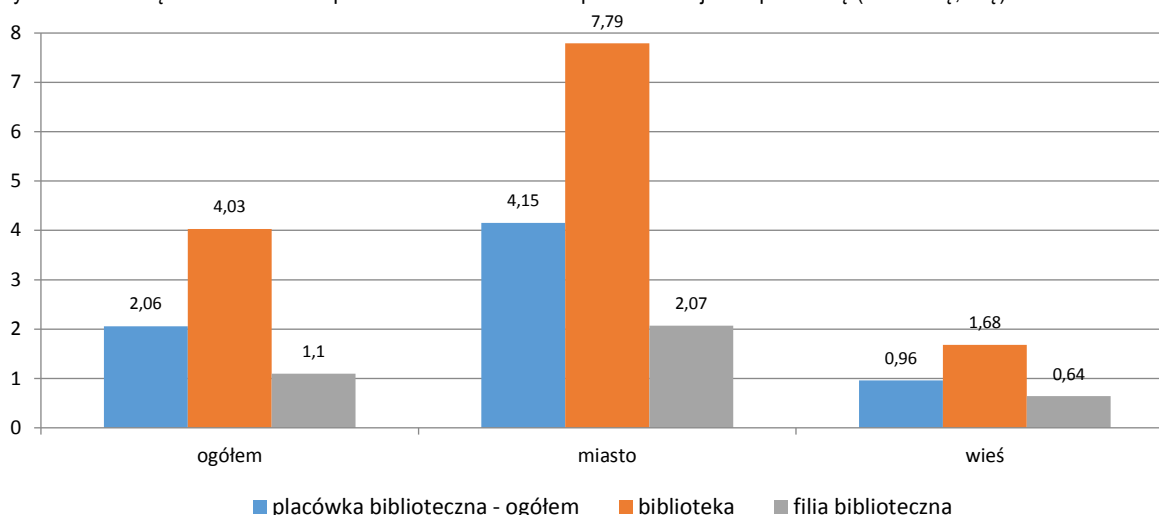
¹⁹ W MiGBP w Bieczu przeprowadzono rozbudowę. Dobudowany budynek, wyposażono w salę konferencyjną, zamontowano windę. Ponadto wykonano remont i modernizację istniejących pomieszczeń, powiększono wypożyczalnię dla dorosłych oraz utworzono mediatekę. Dokonano remontu zabytkowych piwnic z przeznaczeniem na czasowe wystawy i miejsce kameralnych wieczorów poezji. Koszt inwestycji wyniósł blisko 2,7 mln zł. Finansowanie inwestycji pochodziło z dotacji Instytutu Książki (ok. 2 mln zł) oraz wkładu własnego organizatora w postaci wkładu rzeczowego (o wartości 12 tys. zł) oraz finansowego (657,1 tys. zł).

²⁰ W budynku wyremontowanego dworca PKP mieści się wypożyczalnia dla dzieci i dorosłych, czytelnia internetowa oraz czytelnia czasopism, a także stanowiska komputerowe z dostępem do internetu.

²¹ A. Krawczyk, *Mediateka XXI wieku, czyli Tyska Książnica w nowym lokalu*, „Poradnik Bibliotekarza” 2016 nr 11, s. 28-29.

Wiele placówek bibliotecznych ma ograniczoną do minimum obsadę kadrową – dotyczy to zwłaszcza gmin wiejskich²². Konsekwencją jest radykalne skracanie czasu otwarcia dla czytelników (w przypadku filii – nawet do kilku godzin w tygodniu), co wpływa na poziom czytelnictwa. Małe wykorzystanie placówek może doprowadzić do ich likwidacji.

Wykres 6. Przeciętna liczba etatów pracowników działalności podstawowej na 1 placówkę (bibliotekę, filię) w 2016 r.

Zatrudnienie w bibliotekach publicznych utrzymuje się na zbliżonym poziomie. Przeciętnie biblioteka publiczna w 2016 r. dysponowała 2,06 etatami pracowników działalności podstawowej (biblioteka – 4,03, filia – 1,10). Korzystniejszą sytuację miały biblioteki w miastach (odpowiednio: 4,15; 7,79; 2,07), niż na wsi (0,96; 1,68; 0,64).

Zmiany w systemie kształcenia bibliotekarzy oraz deregulacja zawodu to czynniki, które mogą mieć wpływ na strukturę zatrudnienia w bibliotekach publicznych i kwalifikacje zawodowe bibliotekarzy, jednak ich skutki nie są jeszcze w wystarczającym stopniu rozpoznane²³.

3. Poziom finansowania bibliotek publicznych i ich usług

W 2016 r. przychody (w zł) bibliotek publicznych na 100 mieszkańców były wyższe niż rok wcześniej – 3621,82 zł (2015 r. – 3470,37 zł).

Wydatki na materiały biblioteczne w 2016 r. ogółem (zakup zbiorów, prenumerata czasopism, opłaty licencyjne) – 90 619 925 zł (w 2015 r. – 87 414 300 zł), wzrost o 3 205 625 zł, tj. 3,7%.

Wydatki na zbiory na 1 czytelnika w 2016 r. – 14 zł 86 gr (w 2015 r. – 14 zł 02 gr).

²² E. Miśkiewicz, *O kondycji bibliotek i bibliotekarzy pracujących w małych bibliotekach publicznych*, „Bibliotekarz” 2017 nr 10, s. 13-15.

²³ Z. Gębołyś, *Deregulacja zawodu bibliotekarza „w oczach” bibliotek*, „Bibliotekarz” 2017 nr 11, s. 1-19; M. Całka, *Deregulacja/degradacja, czyli co dalej z rozwojem zawodowym bibliotekarzy*, „Bibliotekarz” 2016 nr 1, s. 4-8.

Wydatki na książki w 2016 r. – 75 353 174 zł (w 2015 r. – 72 483 843 zł, więcej o 2 869 331 zł, tj. 4,0%).

Wydatki na zakup książek na 1 czytelnika w 2016 r. – 12 zł 36 gr (w 2015 r. – 11 zł 63 gr).

Podstawą finansowania bibliotek publicznych jest dotacja podmiotowa organizatora. Coraz większe znaczenie w kształtowaniu bibliotecznych budżetów ma dofinansowanie bibliotek poprzez uczestnictwo w projektach, programach, grantach zarówno o charakterze ogólnopolskim, jak i lokalnym. Programy, w których mogą uczestniczyć biblioteki mają bardzo rozbudowaną ofertę – finansowanie zakupu nowości wydawniczych, imprez kulturalnych i inicjatyw edukacyjnych, zaopatrzenia w komputery i nowe technologie, dostępu do internetu, a także szkoleń i podnoszenia kompetencji zawodowych.

W 2016 r. struktura finansowania bibliotek publicznych obejmowała – 93% dotacja organizatora, 3,4% – dotacje celowe, 4,7% – środki wypracowane oraz tzw. „pozostałe”.

Tabela 6. Struktura finansowania bibliotek publicznych (w %) w latach 2012-2016

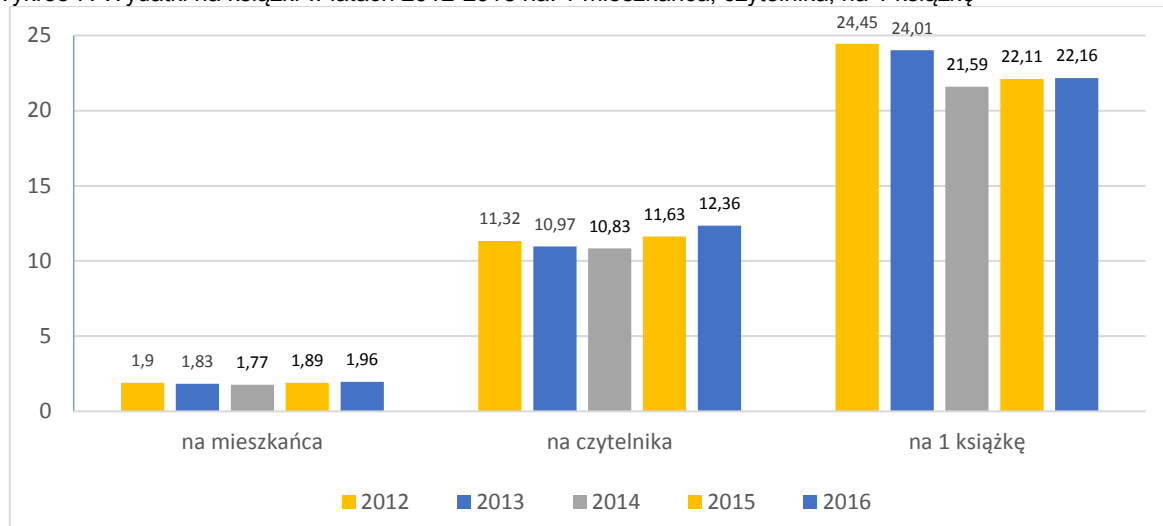
Lata	Dotacja organizatora	Dotacje z innych źródeł	Środki wypracowane	Pozostałe
2012	91,6	4,4	2,3	1,6
2013	90,8	5,2	2,3	1,7
2014	89,7	6,6	2,1	1,6
2015	92,2	4,0	2,0	1,8
2016	93,0	3,4	3,1	1,6

Dotacja od organizatora przeznaczona jest na wykonywanie podstawowych zadań statutowych oraz utrzymanie lokali. Pozabudżetowe środki (zarówno pozyskane, jak i wypracowane) służą realizacji działań o charakterze kulturalnym, edukacyjnym, promującym czytelnictwo oraz wspierają proces modernizacji, budowy i doposażenia bibliotek. Środki pozyskane przez biblioteki to przede wszystkim dotacje celowe z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, dotacje samorządów innego szczebla, granty od stowarzyszeń i fundacji, środki z Unii Europejskiej oraz od lokalnych sponsorów. Nie zawsze są to środki pieniężne. Często formą wsparcia oferowaną przez organizacje, instytucje, osoby prywatne czy lokalny biznes jest wkład rzeczowy w postaci materiałów, urządzeń oraz nieodpłatnego świadczenia usług.

Od kilku lat coraz większe znaczenie dla bibliotek mają fundusze, które można pozyskać w ramach budżetów partycypacyjnych, funduszy sołeckich. W 2016 r. w skali kraju w ramach budżetu partycypacyjnego biblioteki publiczne pozyskały ponad 6 mln zł, co stanowiło 0,4% ca-

łości ich wydatków. Największe środki uzyskane w ramach realizacji budżetów partycypacyjnych odnotowano w województwach: mazowieckim, śląskim, podlaskim, kujawsko-pomorskim, podkarpackim, łódzkim i małopolskim²⁴.

Wykres 7. Wydatki na książki w latach 2012-2016 na: 1 mieszkańca, czytelnika; na 1 książkę

4. Korzystanie z usług bibliotek publicznych

Użytkownicy, czytelnicy, odwiedziny

Liczba użytkowników bibliotek (łącznie z czytelnikami) – 7 596 616 (mniej o 149 948 osób, tj. 1,9%).

Odwiedziny w bibliotekach publicznych – 74 960 250 (mniej o 967 242, tj. 1,3%).

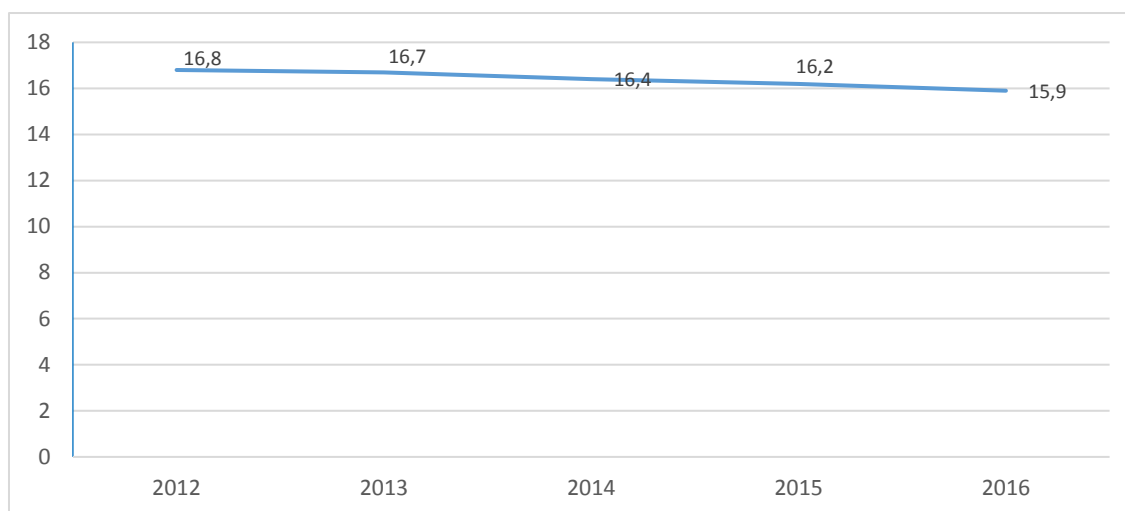
Przeciętnie 1 użytkownik odwiedził bibliotekę publiczną 9,9 razy (w 2015 – 9,8).

Liczba czytelników zarejestrowanych w 2016 r. – 6 096 339 (w 2015 r. – 6 232 907, mniej o 136 568 osób, tj. 2,2%).

Procent populacji objęty usługami bibliotek (wskaźnik liczba czytelników na 100 mieszkańców) – 15,9 (w 2016 r. – 16,2).

Wykres 8. Czytelnicy zarejestrowani w bibliotekach publicznych (na 100 mieszkańców) w latach 2012-2016

²⁴ Na podstawie sprawozdań wbp za 2016 r.

Utrzymuje się obserwowana od wielu lat tendencja zmniejszania się grupy czytelników do 24 roku życia, w 2016 r. stanowili oni 44,0% czytelników zarejestrowanych w bibliotekach publicznych (w 2015 r. – 45,8%), zaś w grupie 6-12 lat odnotowano niewielki wzrost²⁵. Rośnie także udział w populacji czytelników osób w pozostałych kategoriach wieku (25-44 lat, 45-60 i pow. 60 lat). Najliczniej rejestrowane są osoby w wieku 25-44 lat (stanowią one 28,2% wszystkich czytelników).

Zmniejszenie odsetka udziału czytelników w populacji mieszkańców Polski w stosunku do roku 2015 zauważalne jest we wszystkich grupach wieku do 44 roku życia: do 5 lat (z 7,2% do 7,1%), 6-12 lat (z 34,6% do 34,3%), 13-15 lat (z 45,3% do 43,3%), 16-19 lat (z 36,0% do 33,8%), 20-24 lata (z 27,5% do 24,8%), 25-44 lata (z 14,7% do 14,4%). Wzrost udziału czytelników w populacji mieszkańców odnotowano tylko w przypadku dwóch grup (osób w wieku 45-60 i pow. 60 lat), odpowiednio: z 11,6% do 11,9% oraz 8,5% do 8,8%. Coraz większa obecność seniorów w bibliotekach, sprawia iż ich potrzeby są coraz częściej uwzględniane w ofercie bibliotek, poddawane analizie i diagnozie. Przykładem działań mających na celu prezentację dobrych praktyk, kształtowania nowego podejścia do seniorów jako klientów usług bibliotecznych jest np. zorganizowanie w 2016 r. Międzynarodowej Konferencji Bibliotekarzy Euroregionu Nysa „Seniorzy w bibliotekach – biblioteki dla seniorów w Euroregionie Nysa”²⁶.

Tabela 7. Struktura czytelników i mieszkańców Polski w 2016 r. według wieku*

Wiek w latach	Liczba czytelników	% ogółu („surowy”)	Ludność grudzień 2016	% ogółu ludności	Odsetek czytelników do ludności
Do 5 lat	162 111	2,7	2277489	5,9	7,1
6-12	957 389	15,7	2791203	7,3	34,3
13-15	463 939	7,6	1071145	2,8	43,3

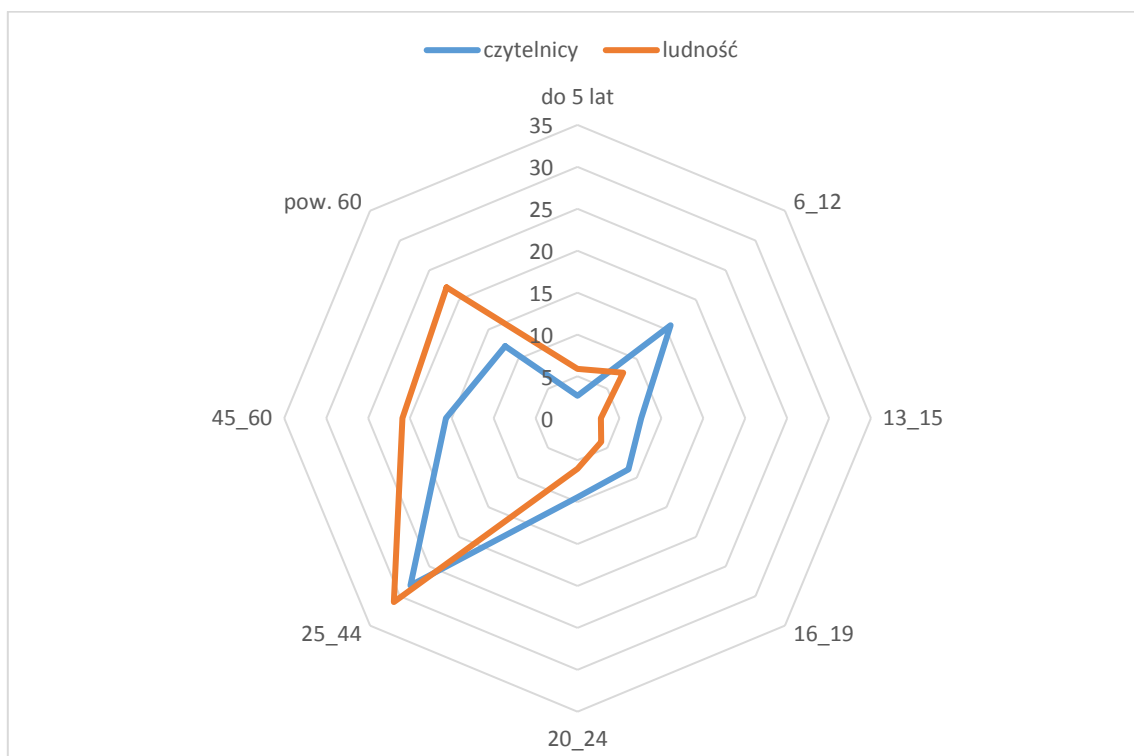
²⁵ Do tej grupy czytelników biblioteki kierują szereg działań promujących czytelnictwo. T. Leśniak, *Skąd się biorą dzieci w bibliotece? O promocji czytelnictwa wśród najmłodszych użytkowników Krośnieńskiej Biblioteki Publicznej*, „Bibliotekarz” 2016 nr 10, s. 14-17.

²⁶ J. Jagodzińska, *Seniorzy w bibliotekach w Euroregionie Nysa*, „Bibliotekarz” 2016 nr 9, s. 32-33.

16-19	524 960	8,6	1553293	4,0	33,8
20-24	570 646	9,4	2302001	6,0	24,8
25-44	1 717 798	28,2	11922681	31,0	14,4
45-60	954 621	15,7	8031728	20,9	11,9
pow. 60	744 875	12,2	8483452	22,1	8,8
RAZEM	6 096 339	100	38432992	100	15,9

*Obliczenia własne na podstawie danych GUS.

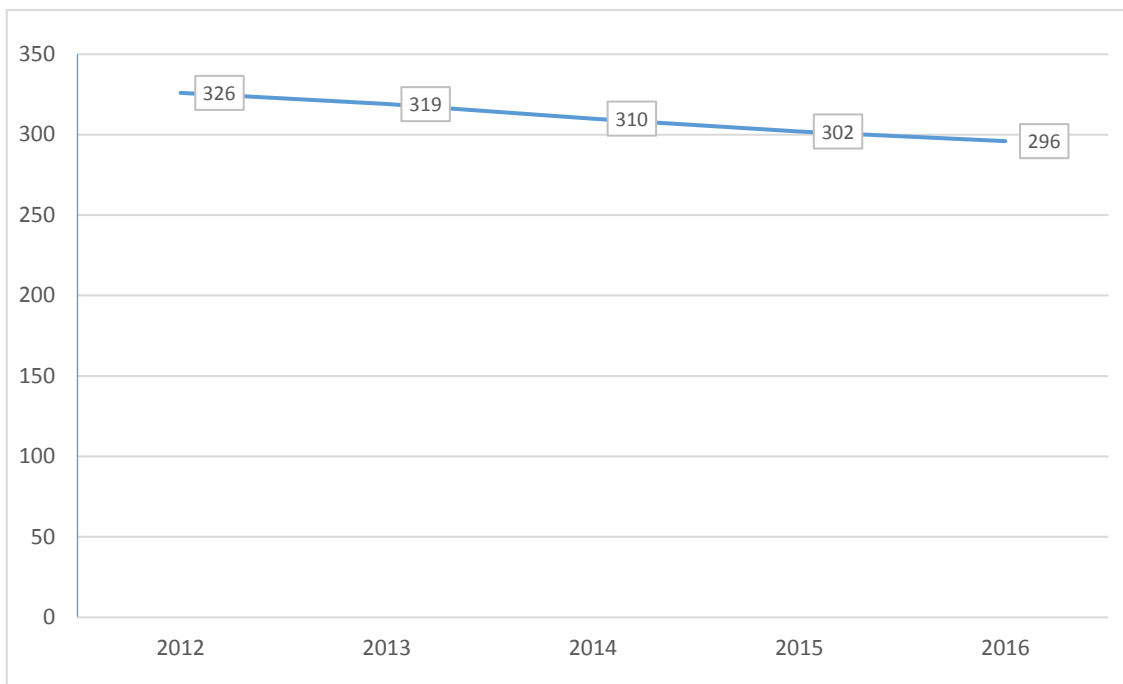
Wykres 9. Struktura czytelników bibliotek publicznych a struktura mieszkańców Polski w 2016 r.

Wykorzystanie zbiorów

W roku 2016 czytelnicy bibliotek publicznych wypożyczyli na zewnątrz 113,8 mln jedn. inw. zbiorów (w 2015 r. 116,0 mln, mniej o 1,9%), blisko 109,2 mln wol. to wypożyczenia książek. Wypożyczenia na zewnątrz na 100 mieszkańców w 2016 r. – 296 jedn. inw. (w 2015 r. – 302 jedn. inw.).

Wykres 12. Wypożyczenia na zewnątrz na 100 mieszkańców w latach 2012-2016

Wykorzystanie zbiorów na miejscu w bibliotekach publicznych to ponad 19,0 mln jedn. inw. udostępnień (w 2015 r. – 20,4 mln, mniej o 6,9%). Udostępnienia na 100 mieszkańców w 2016 r. wynosiły 49 jedn. inw. (w 2015 r. – 53 jedn. inw.).

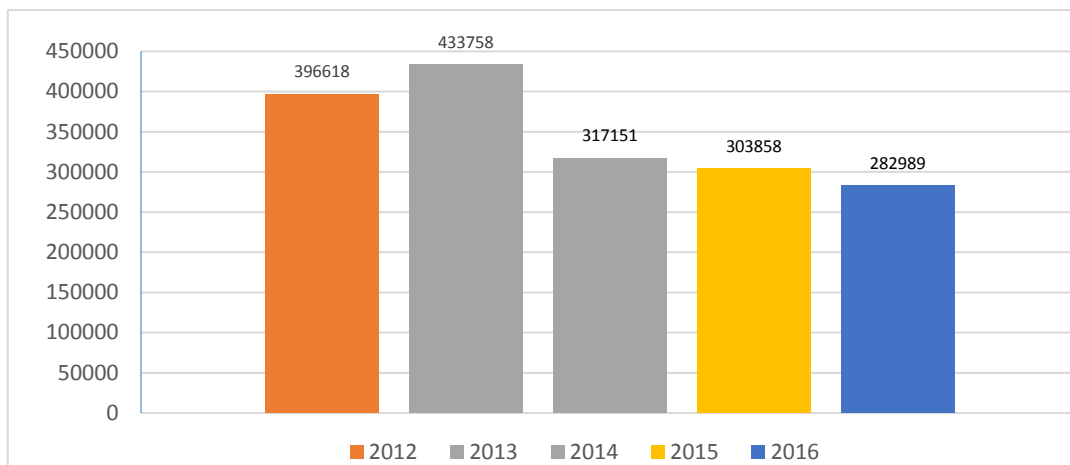
Oferta i udział w imprezach bibliotecznych

Liczba uczestników imprez organizowanych przez biblioteki publiczne dla czytelników – 7 428 245 (w 2015 r. – 6 946 444, wzrost o 6,9%), zajęć i szkoleń edukacyjnych – 2 165 351 (w 2015 r. – 1 999 378, wzrost o 8,3%).

Przeciętnie jeden czytelnik brał udział w blisko 2 imprezach (szkoleniach, zajęciach) w ciągu roku (1,6).

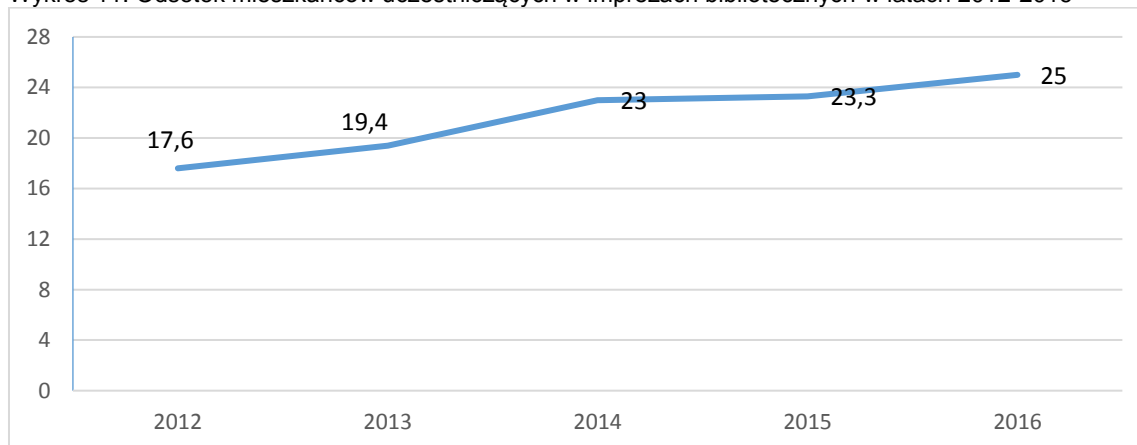
W 2016 r. w ok. 283 tys. (w 2015 r. – 304 tys.) imprez (literackich, wystawienniczych) organizowanych przez biblioteki publiczne wzięło udział ponad 7,4 mln osób. Ponadto biblioteki publiczne zorganizowały 849 konferencji, seminariów (dla 37 tys. uczestników). Z pozostałej oferty bibliotek dużą popularnością cieszyły się szkolenia i zajęcia edukacyjne (ok. 2,2 mln uczestników), szkolenia biblioteczne dla użytkowników (ponad 1 mln), szkolenia studentów bibliotekoznawstwa (23,0 tys.).

Wykres 10. Imprezy organizowane przez biblioteki publiczne w latach 2012-2016*

*Od 2014 r. ze względu na zmianę wprowadzoną przez GUS w metodologii zbierania danych brak jest informacji dotyczącej liczby zajęć edukacyjnych (dane obejmują tylko liczbę uczestników i godzin tych zajęć). Tak więc w liczbie imprez od 2014 r. nie uwzględnia się realizowanych przez biblioteki zajęć o charakterze edukacyjnym.

Wykres 11. Odsetek mieszkańców uczestniczących w imprezach bibliotecznych w latach 2012-2016

Biblioteki publiczne, jako instytucje pro społeczne, pracujące w określonych środowiskach realizują szereg działań wynikających ze specyfiki środowiska, sytuacji społeczności lokalnej. W ostatnich latach w związku z narastającym zjawiskiem starzenia się społeczeństwa biblioteki oferują szereg działań skierowanych do seniorów (szczególnie przeciwdziałających wykluczeniu cyfrowemu), prowadzą projekty integrujące pokolenie młodych i starszych użytkowników bibliotek, współpracują z uniwersytetami III wieku. Od wielu lat w placówkach bibliotecznych prowadzone są działania na rzecz osób niepełnosprawnych, zarówno poprzez przystosowanie do ich potrzeb lokali bibliotecznych, jak i budowanie oferty, czy prowadzenie działań integrujących. Ważnym i coraz bardziej aktualnym tematem staje się budowanie oferty dla

obcokrajowców, imigrantów²⁷, kontynuowanie i rozwijanie działań skierowanych do mniejszości narodowych²⁸.

II. BIBLIOTEKI PEDAGOGICZNE

W 2016 r. stan liczbowy bibliotek pedagogicznych nie uległ zmianie w stosunku do roku poprzedniego (działały ogółem 272 placówki, łączne z filiami)²⁹. Nadal jednak trudno mówić o ustabilizowaniu się obserwowanej od kilku lat niekorzystnej ich sytuacji organizacyjnej i merytorycznej. Problem bibliotek pedagogicznych rozpoczął się z chwilą, gdy samorzady wojewódzkie nasiliły próby ich reorganizacji, tj. włączały je w struktury placówek oświatowych lub do sieci bibliotek publicznych, zlecały zadania bibliotek publicznych stopnia powiatowego. Wsparciem merytorycznym oraz organizacyjnym dla bibliotek pedagogicznych może być objęcie ich Narodowym Programem Rozwoju Czytelnictwa wyznaczonym na lata 2016–2020. Zgodnie z zamierzeniami Ministerstwa Edukacji Narodowej, realizującego Program dla bibliotek pedagogicznych, ma on m.in. wzmocnić ich potencjał, umożliwić rozszerzenie zadań w oparciu o zaktualizowane i wzbogacone księgozbiory, by intensywniej niż dotychczas wspomagały szkoły³⁰.

W 2016 r. zasoby bibliotek pedagogicznych liczyły blisko 13,0 mln wol. książek i czasopism oprawnych (wzrost o 0,4%) oraz ok. 386,7 tys. jedn. inw. zbiorów specjalnych (spadek o 0,6%). Ofertę tę uzupełniały zbiory dostępne w ramach licencji (27,6 tys. tytułów) oraz zdigitalizowane przez biblioteki pedagogiczne (ponad 54,0 tys. obiektów). Przeciętnie biblioteka pedagogiczna była czynna w ciągu tygodnia 5,5 dnia (42,1 godz.). Ponad 2/3 z nich pracowało w soboty (67,6%).

Kolejny rok odnotowano mniejszą liczbę czytelników wypożyczających zbiory z bibliotek pedagogicznych. W 2016 r. korzystało z nich ponad 245,0 tys. czytelników, w porównaniu z rokiem poprzednim mniej o 10,8% (w 2015 r. – o 6,9%). Największą liczbę czytelników zarejestrowano w bibliotekach pedagogicznych w województwie mazowieckim (38,6 tys.) oraz łódzkim (34,0 tys.). Według badań GUS czytelnikami bibliotek pedagogicznych w 1/3 są nauczyciele (31,9%), blisko połowa to studenci (47,7%), ponad 1/5 pozostałe osoby np. uczniowie

²⁷ J. Wojciechowski, *Zbliżają się goście*, „Bibliotekarz” 2016 nr 1, s. 4-6; B. Budyńska, *Biblioteki publiczne z ofertą dla cudzoziemców*, „Bibliotekarz” 2016 nr 9, s. 9-14.

²⁸ Np. w Legnickiej Bibliotece Publicznej utworzono w 2007 r. Centrum Dokumentacji Romskiej, które gromadzi materiały i dokumenty poruszające problematykę historii, tradycji, życia współczesnego Romów oraz pamiątek, zdjęć i dokumentów związanych głównie z życiem Romów legnickich, a także zajmuje się organizacją działań o charakterze kulturalno-oświatowym, popularyzujących kulturę i tradycje romskie (spotkania, konkursy, wystawy); <http://biblioteka.legnica.eu/struktura/dzial-informacyjno-bibliograficzny-i-regionalny/centrum-dokumentacji-romskiej-2/> [dostęp: 7.11.2017].

²⁹ W latach 2012-2014 rejestrowano spadek liczby placówek, od 2012 r. ubyło 14,5% ich stanu (tj. 46 placówek, w 2013 – 21, w 2014 – 28), w 2015 r. odnotowano o 3 placówki więcej.

³⁰ E. Andrysiak, E. Obala, *Nowe Ogólnopolskie Forum Bibliotek Pedagogicznych „Czytelnictwo nowa jakość” (Kraków, 16-17 czerwca 2016 r.)*, <https://czasopisma.uni.lodz.pl/librorum/article/view/2064/1688> [dostęp: 3.11.2017].

(21,4%). Czytelnicy bibliotek pedagogicznych wypożyczyli do domu ok. 3,9 mln jedn. inw. książek oraz zbiorów specjalnych (mniej niż w 2015 r. o 3,8%) oraz skorzystali na miejscu z ponad 2,0 mln jedn. inw. zbiorów (mniej o 12,0%). Ogólna liczba osób korzystających z bibliotek pedagogicznych (łącznie z czytelnikami) to blisko 509 tys. osób, którzy odwiedzili je ponad 2,4 mln razy (przeciętnie jeden użytkownik wizytował je 4,8 razy w ciągu roku).

Oprócz zapewnienia dostępu do zbiorów i informacji z zakresu nauk pedagogicznych, psychologii, socjologii i nauk pokrewnych biblioteki pedagogiczne proponują swoim czytelnikom udział w licznych imprezach czytelniczych (w 2016 r. zorganizowały ich ponad 5,2 tys. dla 270 tys. uczestników), zajęciach edukacyjnych (blisko 15,5 tys. godzin, 176,7 tys. uczestników), szkoleniach dla użytkowników (12,6 tys. godzin, 85,9 tys. uczestników) oraz dla studentów i bibliotekarzy innych bibliotek (7,6 tys. godzin, 17,3 tys. uczestników). Były też organizatorami 485 konferencji, w których wzięło udział blisko 20,8 tys. osób. Przykładem aktywnej biblioteki pedagogicznej podejmującej szereg działań promujących czytelnictwo, biorącej udział w ogólnopolskich akcjach m.in. Narodowego Czytania, „Cała Polska czyta dzieciom” i innych wydarzeniach jest np. Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Zielonej Górze³¹.

Biblioteki pedagogiczne są skomputeryzowane w 100%; 95,6% placówek użytkuje komputerowe programy biblioteczne, 92,6% udostępnia katalog on-line. W bibliotekach pedagogicznych pracowało 1965 osób ogółem (o 2,3% mniej niż w poprzednim roku), w tym 1365 w działalności podstawowej (mniej o 2,2%). 95,9% pracowników merytorycznych posiadało wyższe wykształcenie bibliotekarskie.

III. BIBLIOTEKI NAUKOWE

Biblioteki naukowe tworzy niejednorodna grupa bibliotek, w skład której wchodzi przede wszystkim biblioteki szkół wyższych, PAN i innych jednostek naukowych, instytutów badawczych, biblioteki dziedzinowe, specjalne³². Cechą bibliotek naukowych, w odróżnieniu od innych typów, jest konsekwentne wdrażanie zasady współpracy obejmującej różne sfery działalności w celu m.in. poszerzania dostępu do źródeł informacji. Np. dla zrationalizowania wydatków tworzą konsorcja w celu wspólnego pokrycia kosztów zbiorów licencjonowanych, tworzą narzędzia służące scalaniu informacji o zbiorach (np. różnego rodzaju multiwyszukiwarki). Przykładem ilustrującym tego typu działania są trzy biblioteki uniwersyteckie w Lublinie (KUL, UM, UMCS) wykorzystujące multiwyszukiwarkę PRIMO w celu integracji zbiorów drukowanych i elektronicznych. Natomiast Biblioteka Narodowa realizuje projekt Cyfrowej Wypożyczalni Publikacji Naukowych „Akademika”, który ma na celu udostępnianie cyfrowych wersji książek

³¹ A. Aleksandrowicz, M. Szafińska-Chadała, *Promocja czytelnictwa w Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej im. Marii Grzegorzewskiej w Zielonej Górze*, „Bibliotekarz” 2016 nr 5, s. 22-23.

³² A. Mężyński, *Biblioteki naukowe w Polsce w poszukiwaniu tożsamości*, „Przegląd Biblioteczny” 2005 z. 3, s. 277-296.

i czasopism naukowych ze zbiorów BN na terminalach bibliotek naukowych i publicznych³³. Biblioteki naukowe podejmują dyskusje środowiskowe dotyczące m.in. zmieniających się zadań i ról bibliotekarza i pracownika nauki, Otwartego Dostępu i dozwolonego użytku jako podstawowych, formuł prawnych dla powszechnego dostępu do treści naukowych, programów bibliotecznych i komputeryzacji bibliotek jako zjawiska technicznego i społecznego³⁴.

W 2016 r. działało 938 bibliotek naukowych (w 2015 r. – 1001), tak więc stan placówek zmniejszył się o 63 (6,3%), 720 placówek to biblioteki szkół wyższych. W 2016 r. 15 bibliotek naukowych było czasowo wyłączonych z obsługi czytelników. Przeciętnie biblioteka naukowa czynna była w ciągu tygodnia 5,1 dnia (36,8 godz.). 417 z nich pracowała w soboty, 109 w niedziele. Powiększają się zbiory bibliotek naukowych oraz zakres usług związanych z zasobami elektronicznymi. W ciągu ostatnich 15. lat XXI w. nastąpiła zasadnicza zmiana w polityce gromadzenia zbiorów w bibliotekach naukowych (w szczególności szkół wyższych), polegająca na zakupie głównie kolekcji książek i czasopism w wersji elektronicznej objętych licencjami warunkującymi czas, sposób i zakres udostępniania³⁵. Księgozbiór bibliotek naukowych w 2016 r. to 94 322,1 tys. wol. książek i czasopism oprawnych (więcej o 0,9% niż w roku poprzednim), 21 368,7 tys. jedn. inw. pozostałych zbiory nieelektroniczne tzn. m.in. rękopisów, mikroform, materiałów audiowizualnych (więcej niż w roku poprzednim o 0,5%) oraz 674,3 tys. jedn. inw. zbiorów elektronicznych na nośnikach fizycznych (więcej o 20,9%). Coraz ważniejszą propozycję w ofercie bibliotek naukowych stanowią licencjonowane zbiory elektroniczne do których biblioteki wykupiły dostęp, w 2016 r. było to 21 402,0 tys. tytułów (książek elektronicznych, baz danych i innych dokumentów elektronicznych). Stanowiło to blisko 86% wszystkich tego typów zasobów obecnych w bibliotekach w Polsce (w przeważającej większości w bibliotekach szkół wyższych). Wsparciem dla tego typu działań jest możliwość pozyskiwania przez biblioteki naukowe, szkół wyższych środków finansów ze źródeł zewnętrznych, np. unijnych³⁶. Kolekcje elektroniczne budowane są także poprzez digitalizację zasobów (ponad 4,2 mln obiektów znajduje się w bibliotekach naukowych, tj. 82,2% wszystkich znajdujących się w bibliotekach objętych badaniem GUS). Są to też działania, które realizowane i finansowane są często wspólnie przez różne biblioteki i instytucje³⁷.

³³ Kontynuacją prac nad wypożyczalnią „Academica” była realizacja przez BN i Bibliotekę Główną Politechniki Warszawskiej projektu Zintegrowana Platforma Polskich czasopism Naukowych „Merkuriusz”, którego celem była digitalizacja i udostępnienie ponad 700 tys. artykułów z ok. 2 tys. polskich czasopism naukowych z lat 2002-2012. Za: K. Ślaska, „Academica” jako nowa jakość w systemie wypożyczeń międzybibliotecznych, „Przegląd Biblioteczny” 2014 z. 4, s. 501-517.

³⁴ XVII Ogólnopolska Konferencja Bibliotek Niepublicznych i Publicznych Szkół Wyższych pod tytułem „Kształtowanie polityki bibliotecznej: w kierunku analizy PESTEL. XVII Ogólnopolska Konferencja Bibliotek Niepublicznych i Publicznych Szkół Wyższych (Warszawa, 26-27 listopada 2015 roku)”, „FIDES. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 2016 nr 2, s. 277-286.

³⁵ U. Poślada, *Zarządzanie zbiorami nowoczesnej biblioteki naukowej – równowaga tradycji i nowoczesnych trendów*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 2016 T. 106, s. 185-191.

³⁶ J. Wilecki, *Rozwój e-zasobów naukowych bibliotek uniwersyteckich finansowanych ze środków europejskich w ramach regionalnych programów operacyjnych w perspektywie finansowej 2014-2020*, „Przegląd Biblioteczny” z. 3, s. 387-405.

³⁷ Np. Uniwersytet w Białymstoku i Biblioteka Uniwersytecka im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku oraz Prawosławna Diecezja Białostocko-Gdańska i Fundacja „Oikonomos” realizowały wspólnie projekt pt. „Digitalizacja i konserwacja ksiąg z lat 1865-1902

W 2016 r. niewiele (o 1,1%) zwiększyła się powierzchnia użytkowa lokali bibliotek naukowych do 821 201 m², natomiast uległa ograniczeniu liczba miejsc dla czytelników (do 50 117 miejsc, tj. o 1,9% mniej niż w minionym roku). Placówki te zatrudniały blisko 10,4 tys. osób, w tym 8915 pracowników działalności podstawowej (tj. mniej niż w roku poprzednim o 2,2%). Charakterystyczny dla bibliotek naukowych (podobnie jak pedagogicznych) jest fakt, iż większość pracowników działalności podstawowej zatrudnianych jest na pełnych etatach i posiadają wyższe wykształcenie bibliotekarskie (w 2016 r. odpowiednio: 93,2%; 60,0%).

W 2016 r. z bibliotek naukowych korzystało 1 292,5 tys. czytelników, co w porównaniu z rokiem poprzednim oznacza spadek o 9,1% (1 046,9 tys. to czytelnicy bibliotek szkół wyższych). Czytelnikami zarejestrowanymi w bibliotekach szkół wyższych są przede wszystkim studenci – 83,3%, pracownicy uczelni – 9,8%, pozostałe osoby – 7,0%. Ogólna liczba użytkowników usług bibliotecznych (łącznie z czytelnikami) to 2 683,4 tys. osób, które w 2016 r. odwiedziły biblioteki naukowe ponad 16,8 mln razy (czyli przeciętnie jeden użytkownik 6,3 razy w ciągu roku).

Coraz ważniejszym obszarem aktywności bibliotek naukowych jest prowadzenie szerokiej oferty szkoleń bibliotecznych, informacyjnych, edukacyjnych dla obecnych i potencjalnych użytkowników bibliotek oraz imprez czytelniczych. W 2016 r. w bibliotekach naukowych odbyło się blisko 5,6 tys. imprez dla czytelników o zróżnicowanym charakterze i tematyce, w których uczestniczyło ok. 442,2 tys. osób. Zajęcia o charakterze edukacyjnym zainteresowały ponad 114,6 tys. osób (przeznaczono na nie ponad 23,8 tys. godzin). Na szkolenia użytkowników biblioteki naukowe przeznaczyły ponad 66,1 tys. godzin w ciągu roku (uczestniczyło w nich ok. 302,2 tys. osób). Biblioteki naukowe prowadzą także szkolenia dla studentów bibliotekoznawstwa i bibliotekarzy innych bibliotek, uczestniczyło w nich 13,7 tys. osób (podczas 21,6 tys. godzin). W 2016 r. organizowane były liczne konferencje (625 dla blisko 65 tys. uczestników). Większość tych działań podejmowały biblioteki szkół wyższych, które charakteryzuje także duża otwartość na osoby nie związane bezpośrednio z uczelniami w ramach których funkcjonują, czy też na pozabiblioteczne potrzeby czytelników (np. BUW stworzyła Buwialnię – specjalną czytelnię dla osób z dziećmi, gdzie dorośli może się uczyć, a dziecko bawić³⁸, Biblioteka Główna Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie organizuje cykliczny konkurs literacki dla czytelników, wystawy wirtualne, prowadzi Bibliodziennik – blog³⁹).

86,9% bibliotek naukowych użytkuje komputery, ponad 2/3 z nich (69,2%) udostępnia swoje katalogi w sieci. Blisko połowa placówek (48,2%) daje możliwość zdalnego składania zamówienia na materiały biblioteczne.

z prawosławnej parafii św. Mikołaja Cudotwórcy w Białymstoku", dofinansowany przez MKiDN oraz Marszałka Województwa Podlaskiego; <http://orthodox.bialystok.pl/pl/cms/doc/index/id/4490> dostęp: 8.11.2017].

³⁸ M. Kokosińska, *Warto „BUW-ać”*, „Poradnik Bibliotekarza” 2017 nr 1, s. 13-14.

³⁹ http://bg.up.krakow.pl/?page_id=748 [dostęp: 8.11.2017].

IV. Biblioteki nie tworzące jednolitej sieci bibliotecznej

Dane z ostatnich lat dotyczące bibliotek towarzystw naukowych, fachowych, fachowo-beletrystycznych wskazują na ograniczenia w ich funkcjonowaniu, w konsekwencji na stagnację, utrzymanie potencjału na takim samym lub niższym poziomie, coraz mniejszy zasięg oddziaływania.

1. Biblioteki towarzystw naukowych

W 2016 r. funkcjonowało 12 bibliotek towarzystw naukowych (w 2015 r. – 13), w tym jedna miała zawieszoną działalność. Przeciętnie biblioteka towarzystwa naukowego pracowała 5 dni w tygodniu (33,8 godz.), cztery z nich funkcjonowały w sobotę.

W 2016 r. księgozbiór bibliotek wynosił 204,7 tys. wol. (mniej o 12,9% w stosunku do roku poprzedniego), zbiory specjalne, tzn. pozostałe zbiory nieelektroniczne oraz zbiory elektroniczne na nośnikach fizycznych zmniejszyły się o ponad połowę (61,5%) i liczyły niecałe 11,3 tys. jedn. inw. Biblioteki towarzystw naukowych nie oferowały dostępu do zbiorów licencjonowanych, a jedynie do 1,2 tys. obiektów dokumentów przez siebie zdigitalizowanych.

Ograniczeniu uległa powierzchnia użytkowa bibliotek towarzystw naukowych do 1696 m² (o 7,0% w stosunku do roku 2015), zmniejszyła się liczba miejsc w czytelnich do 133 (o 6,3%), podobnie liczba zatrudnionych pracowników do 10 (8 w działalności podstawowej). 58,3% bibliotek towarzystw naukowych posiada komputery (7), wszystkie z nich użytkują komputerowe programy biblioteczne i oferują dostęp do katalogu on-line.

Mimo utrzymującej się stagnacji bibliotek towarzystw naukowych wzrosła w 2016 r. liczba zarejestrowanych czytelników do 626 osób, tj. o 10,6% więcej niż w roku poprzednim. Zwiększyła się także liczba zbiorów wypożyczonych do domu lub wykorzystanych na miejscu z ponad 12,6 tys. w 2015 r. do 13,3 tys. jedn. inw. materiałów w 2016 r. (tj. 5,4%). Liczba użytkowników bibliotek (łącznie z czytelnikami) to ok. 3,3 tys. osób, które odwiedziły biblioteki towarzystw naukowych ponad 9,6 tys. razy (przeciętnie jeden użytkownik wizytował je 3,0 razy w ciągu roku).

2. Biblioteki ośrodków inte

W 2016 r. liczba funkcjonujących bibliotek ośrodków inte nie uległa zmianie (2015 r. – 21), zatem wskaźniki ilustrujące ich potencjał materialny (powierzchnia użytkowa, miejsca dla czytelników) oraz potencjał kadrowy nie uległy zmianie w porównaniu z ubiegłym rokiem. Przeciętnie placówki pracowały niecałe 5 (4,9) dni w tygodniu (33,2 godz.).

Biblioteki ointe dysponowały 378,1 tys. wol. księgozbioru (jego wielkość w stosunku do roku poprzedniego spadła o 1,9%) oraz 212,5 tys. jedn. inw. pozostałych zbiorów nieelektronicznych oraz zbiorów elektronicznych na nośnikach fizycznych (więcej o 0,7%). Oferowały także blisko 69,0 tys. tytułów licencjonowanych oraz 15,3 tys. obiektów cyfrowych zdigitalizowanych. W 2016 r. liczba czytelników w niewielkim stopniu zmniejszyła się (o 54 osoby) i wynosiła – 1831. Liczba użytkowników bibliotek ointe (łącznie z czytelnikami) to ok. 3,4 tys. osób, które odwiedziły je ok. 24,6 tys. razy (przeciętnie jeden użytkownik wizytował je 7,2 razy w ciągu roku).

Biblioteki inte w 2016 r. wypożyczyły i udostępniły na miejscu łącznie ponad 38,3 tys. jedn. inw. zbiorów (o 12,8% mniej niż w 2015 r.).

90,5% placówek posiada komputery, 61,9% użytkuje komputerowy program biblioteczny, 38,1% posiada katalog on-line.

3. Biblioteki fachowe

Liczba bibliotek fachowych⁴⁰ w 2016 r. wynosiła 302 (tj. o 13 mniej niż w poprzednim roku), w tym 6 miały zawieszoną działalność. Biblioteki fachowe czynne były przeciętnie 4,7 dnia w ciągu tygodnia (31,5 godz.).

W 2016 r. łączny stan księgozbioru tej grupy bibliotek wzrósł do 5,2 mln wol. (więcej o 1,4% w stosunku do roku poprzedniego). W bibliotekach fachowych równoważną do księgozbioru wielkość w zbiorach stanowią pozostałe zbiory nieelektroniczne – ok. 4,1 mln jedn. inw. (największą ich część to opisy patentowe, normy – 83,8%). Zbiory elektroniczne na nośnikach fizycznych wzrosły do 171,2 tys. jedn. inw. (więcej o 7,6% niż w roku 2015), licencje do których biblioteki wykupiły dostęp były na poziomie roku ubiegłego – 24,6 tys. tytułów. Biblioteki fachowe oferowały dostęp do 165,5 tys. obiektów zdigitalizowanych ze swoich zbiorów.

W bibliotekach fachowych pracowało ogółem 448 osób. W roku 2015 biblioteki te wykazały blisko o połowę mniej zatrudnionych w nich pracowników działalności podstawowej niż w 2014 r. (423), w 2016 r. liczba ta zmniejszyła się do 411 osób. Zmniejszyła się także powierzchnia użytkowa którą dysponowały (o 11,0%) oraz liczba miejsc dla czytelników (o 1,9%). Biblioteki fachowe są w 77,8% skomputeryzowane, katalog on-line udostępnia 26,2% placówek.

W 2016 r. biblioteki fachowe cieszyły się mniejszą popularnością niż w roku poprzednim, zarejestrowały 18,3 tys. czytelników (o 4,7% mniej), którzy mniej wypożyczyli na zewnątrz i mniej skorzystali ze zbiorów na miejscu, łącznie 307,9 tys. jedn. inw. (w 2015 r. – 355,1 tys., tj. o 13,3% mniej). Liczba użytkowników bibliotek fachowych (łącznie z czytelnikami) to ponad

⁴⁰ Np. Biblioteki resortowe, branżowe, zakładów pracy, kancelarii prawniczych, muzeów są instytucjami niesamoistnymi. Ze względu na brak często precyzyjnego określenia ich miejsca i roli w instytucji macierzystej trudno określić ich znaczenie i wykorzystanie, co ma wpływ na wysokość budżetów, zarządzanie nimi, budowanie kolekcji i zatrudnianie wykwalifikowanych pracowników, specjalistów w danej dziedzinie.

43,0 tys. osób, które odwiedziły je blisko 147,5 tys. razy (przeciętnie jeden użytkownik wizytował je 3,4 razy w ciągu roku). Biblioteki fachowe, podobnie jak inne typy bibliotek rozszerzają zakres świadczonych usług, popularyzują swoje zbiory wychodząc z działaniami poza obręb instytucji macierzystej w ramach której zostały powołane. Przykładem takim jest np. Biblioteka Muzeum Sztuki Współczesnej w Krakowie, która organizuje m.in. *Weekendy z literaturą*⁴¹, *Dru-gie Życie książki, Sto lekcji o kolekcji*⁴², *Aktywne czytanie*⁴³, *Wędrówka pędzla i ołówka, Wolne słowa*⁴⁴. Biblioteka uczestniczy w ogólnopolskich akcjach i wydarzeniach np. *Noc Bibliotek*⁴⁵, *Tydzień Bibliotek*⁴⁶, *Wielka Zbiórka Książek*⁴⁷.

4. Biblioteki fachowo-beletrystyczne

Stan bibliotek fachowo-beletrystycznych w 2016 r. to 53 placówki (w 2015 r. – 52), które przeciętnie były czynne 4,6 dnia w ciągu tygodnia (23,5 godz.).

Księgozbiór bibliotek fachowo-beletrystycznych w 2016 r. wynosił 638,4 tys. wol., jego wielkość wzrosła o 13,0% w porównaniu z 2015 r. Pozostałe zbiory mają marginalne znaczenie dla oferty czytelniczej (pozostałe zbiory nieelektroniczne – 2,7 tys. jedn. inw., jednostkowe zbiory elektroniczne na nośnikach fizycznych – 7). Brak było w ofercie bibliotek fachowo-beletrystycznych dostępu do zbiorów licencjonowanych, posiadały 270 obiektów zdigitalizowanych.

W 2016 r. wzrosła o 19,3% liczba czytelników korzystających ze zbiorów bibliotek fachowo-beletrystycznych i wynosiła ponad 24,6 tys. osób. Nie wpłynęło to na wzrost intensywności wykorzystania zbiorów, wypożyczenia na zewnątrz i udostępnienia na miejscu (w 2016 r. 253,4 tys. jedn. inw., mniej o 4,0% w stosunku do roku 2015). Liczba użytkowników bibliotek fachowo-beletrystycznych (łącznie z czytelnikami) to ponad 31,5 tys. osób, które odwiedziły je ok. 121,7 tys. razy (przeciętnie jeden użytkownik wizytował je 3,9 razy w ciągu roku).

W stosunku do 2015 r. poprawiła się infrastruktura bibliotek fachowo-beletrystycznych (powierzchnia użytkowa – o 23,2%, miejsca dla czytelników – o 11,6%). Ponad połowa z nich wyposażona była w komputery (52,8%), ale tylko 2 (3,8%) oferowały katalog on-line.

Wzrosła także liczba ogółem pracowników (97), w tym działalności podstawowej – 91 osób.

⁴¹ <https://mocak.pl/weekendy-z-literatur> [dostęp: 8.11.2017].

⁴² Projekt przewiduje organizację cyklu stu bezpłatnych zajęć edukacyjnych poświęconych sztuce współczesnej. Kierowany jest do zróżnicowanej grupy odbiorców od dzieci w wieku przedszkolnym przez młodzież szkolną, studentów i dorosłych, po niepełnosprawnych, seniorów oraz osoby o utrudnionym dostępie do kultury. Zajęcia edukacyjne przeprowadzone są w oparciu o dzieła sztuki z Kolekcji MOCAK-u. W ramach projektu powstaje seria zeszytów z zadaniami dotyczącymi dzieł z Kolekcji MOCAK-u, materiały edukacyjne udostępniane są nieodpłatnie szkołom oraz innym placówkom popularyzującym wiedzę wśród różnych grup wiekowych; <https://mocak.pl/sto-lekcji-o-kolekcji> [dostęp: 8.11.2017].

⁴³ <https://mocak.pl/aktywne-czytanie-zajecia-rodzinne> [dostęp: 8.11.2017].

⁴⁴ <https://mocak.pl/wolne-slowa-wydarzenie-towarzyszace-wystawie-cytaty-z-kolekcji> [dostęp: 8.11.2017].

⁴⁵ Noc Bibliotek w MOCAK-u *Rozwiń wątek! Handicraft Hang-Out* <https://mocak.pl/noc-bibliotek-w-mocak-u-rozwin-watek-handicraft-hang-out> [dostęp: 8.11.2017].

⁴⁶ Organizowanego przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich <https://mocak.pl/tydzien-bibliotek-2016> [dostęp: 8.11.2017].

⁴⁷ Organizowana przez Zacztyani.org, jej celem jest wzbogacenie bibliotek w szpitalach, domach dziecka i hospicjach.

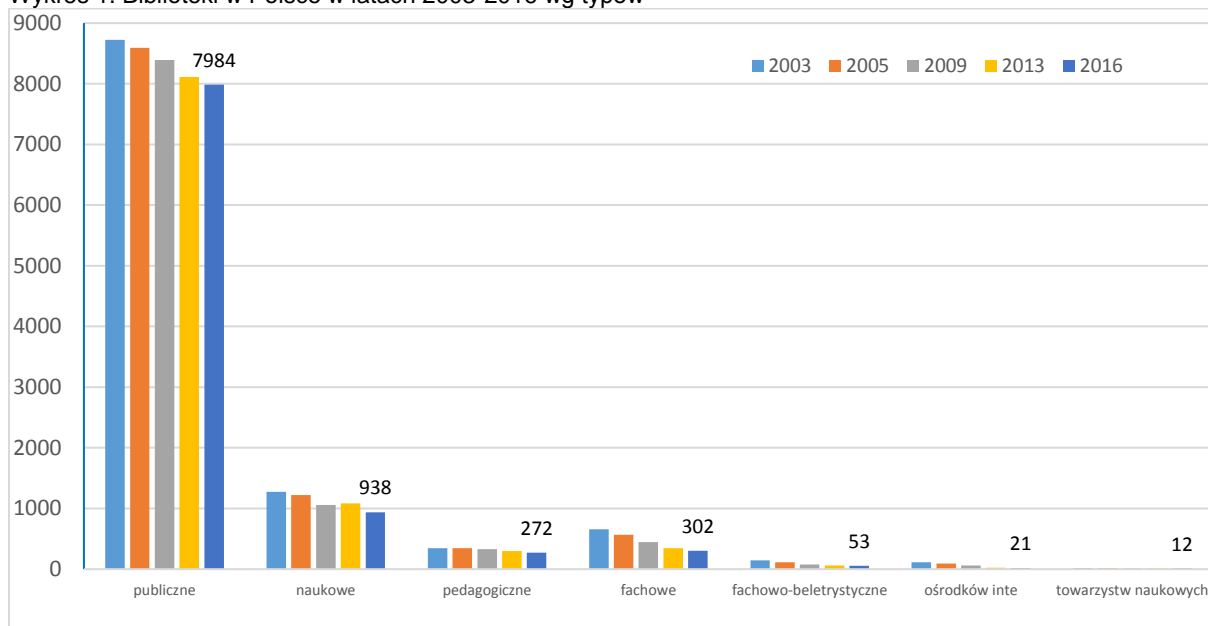
XXXXXX

Trudno jest określić kierunki działania, charakterystyczne trendy i zjawiska wspólne dla wszystkich typów bibliotek omówionych w materiale. Ich działalność, podejmowane prace uzależnione są od otoczenia – warunków stworzonych przez organizatora, aktywności obsługiwanego środowiska (zróżnicowanie potrzeb czytelników), ale także od prawno-organizacyjnych podstaw regulujących ich pracę. Funkcjonowanie współczesnych bibliotek różnych typów realizujących, nadal przede wszystkim, prace związane z gromadzeniem, przetwarzaniem i udostępnianiem źródeł informacji oraz zasobów cyfrowych, cechuje wielowymiarowość i wielozadaniowość. Postęp techniczny wymusił na bibliotekach włączenie się w procesy globalizacji, m.in. sięgnięcie po nowe technologie informatyczne, funkcjonowanie w cyfrowym świecie⁴⁸. Wpływa to na zakres zadań stawianych przed współczesnymi bibliotekarzami, wykraczających poza obszar tradycyjnych działań. Od bibliotekarzy oczekuje się zarówno wiedzy merytorycznej, technicznej, informatycznej, jak i komunikatywności, osobistego zaangażowania oraz otwartości na czytelnika.

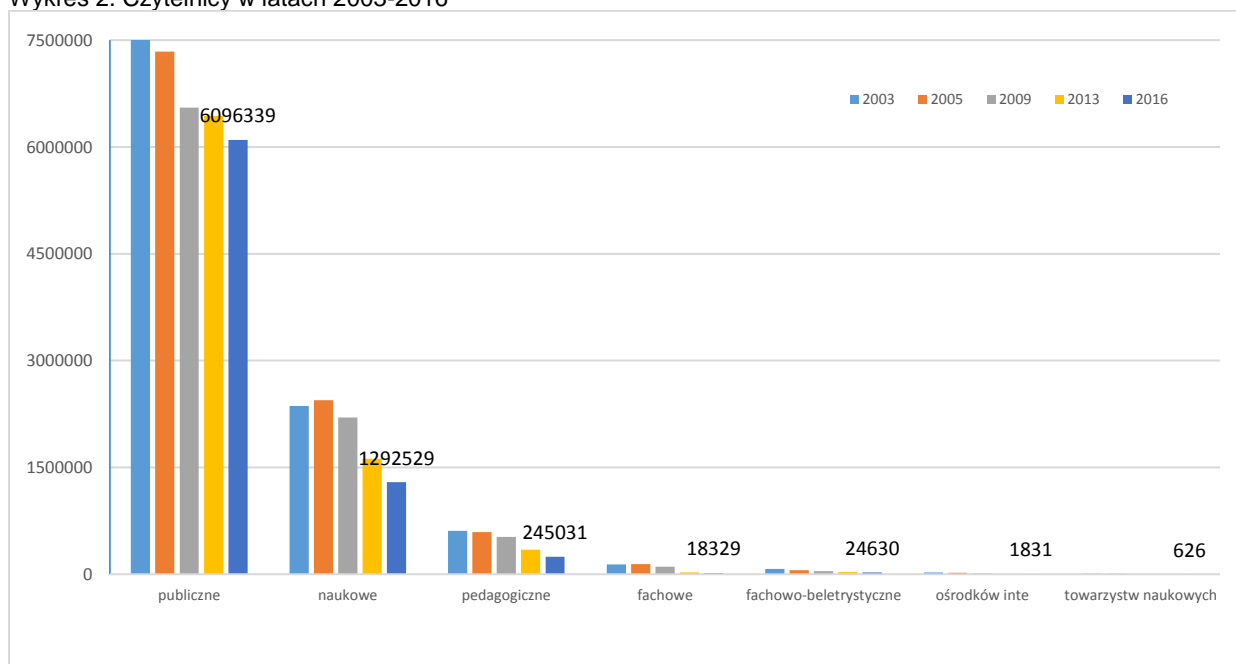
⁴⁸ K. Olesiak, B. Duda, *XI Bałtycka Konferencja Zarządzanie i Organizacja Bibliotek „Multibibliotekarstwo”*, Gdańsk, 11-12 maja 2017 r.); <http://www.bg.up.krakow.pl/newbie/index.php/bie/article/view/180/181> [dostęp: 2.11.2017].

Wybrane dane i wskaźniki funkcjonowania bibliotek w Polsce objęte badaniem GUS w układzie graficznym

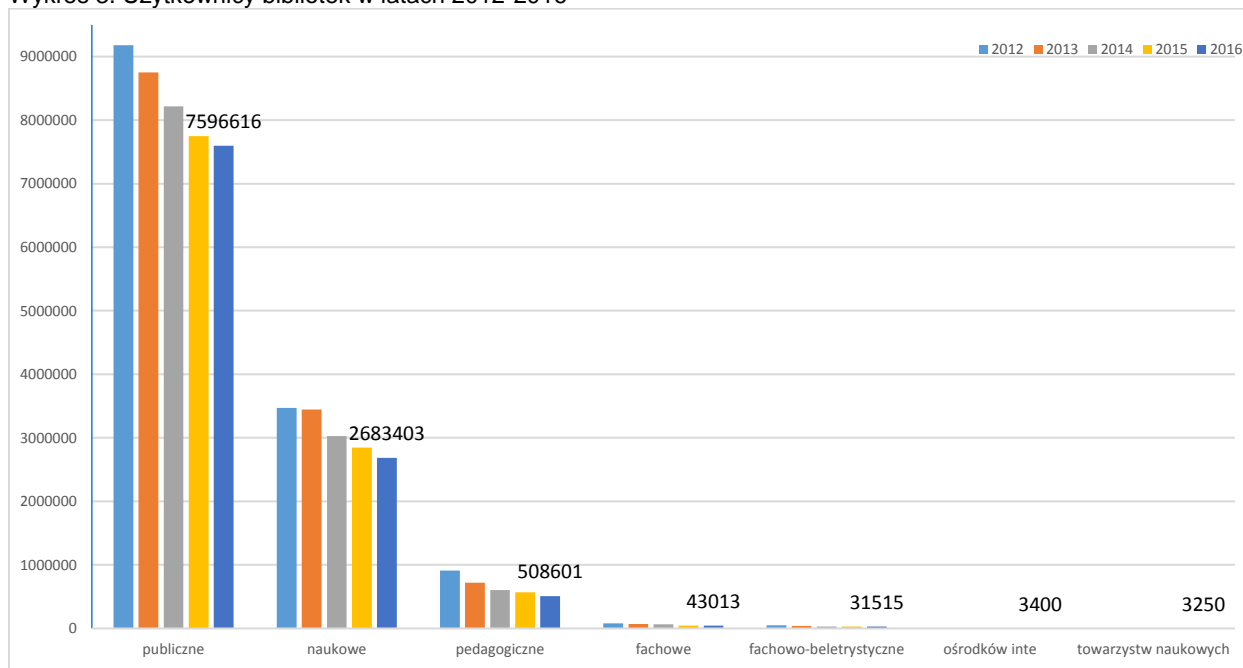
Wykres 1. Biblioteki w Polsce w latach 2003-2016 wg typów

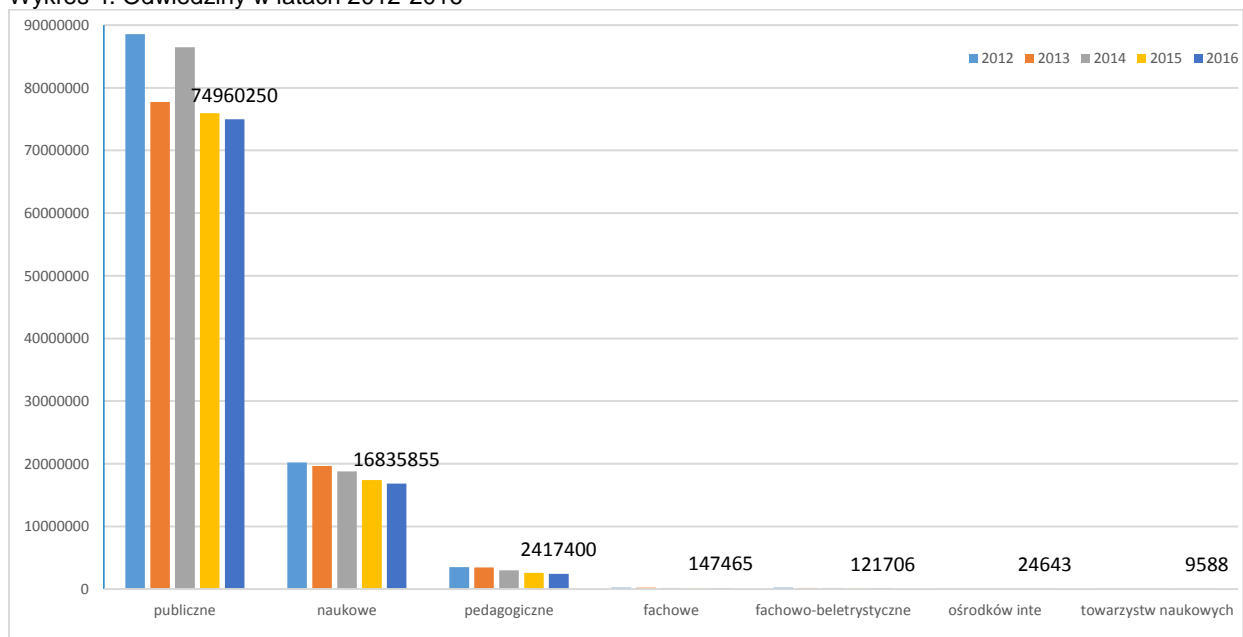
Wykres 2. Czytelnicy w latach 2003-2016

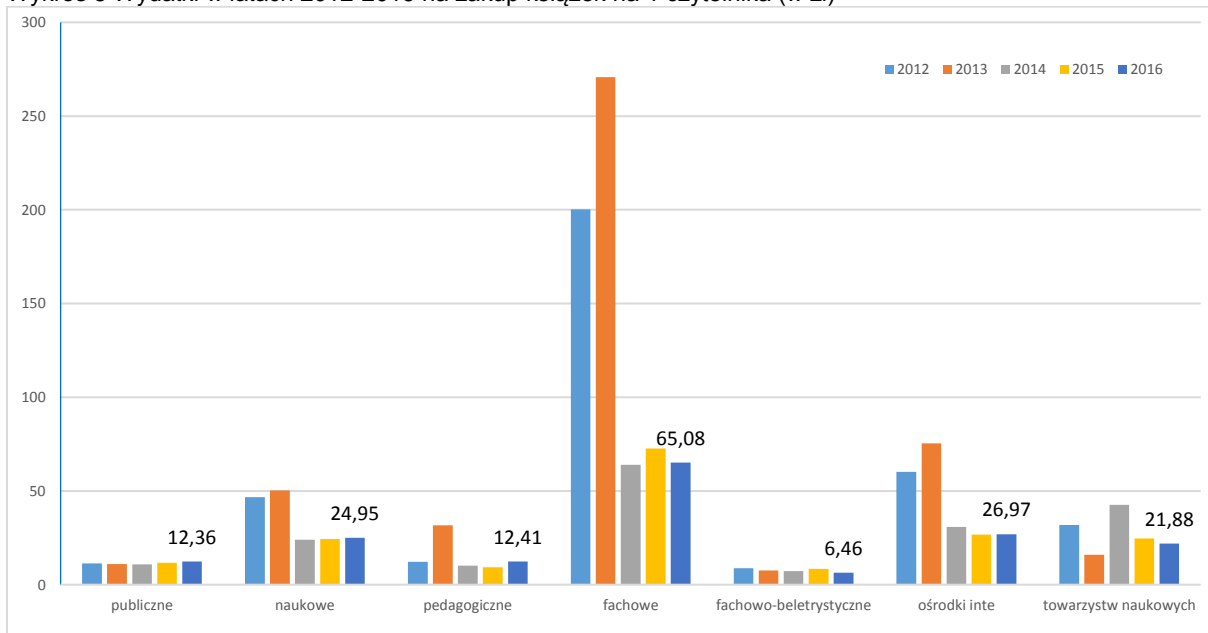
Wykres 3. Użytkownicy bibliotek w latach 2012-2016

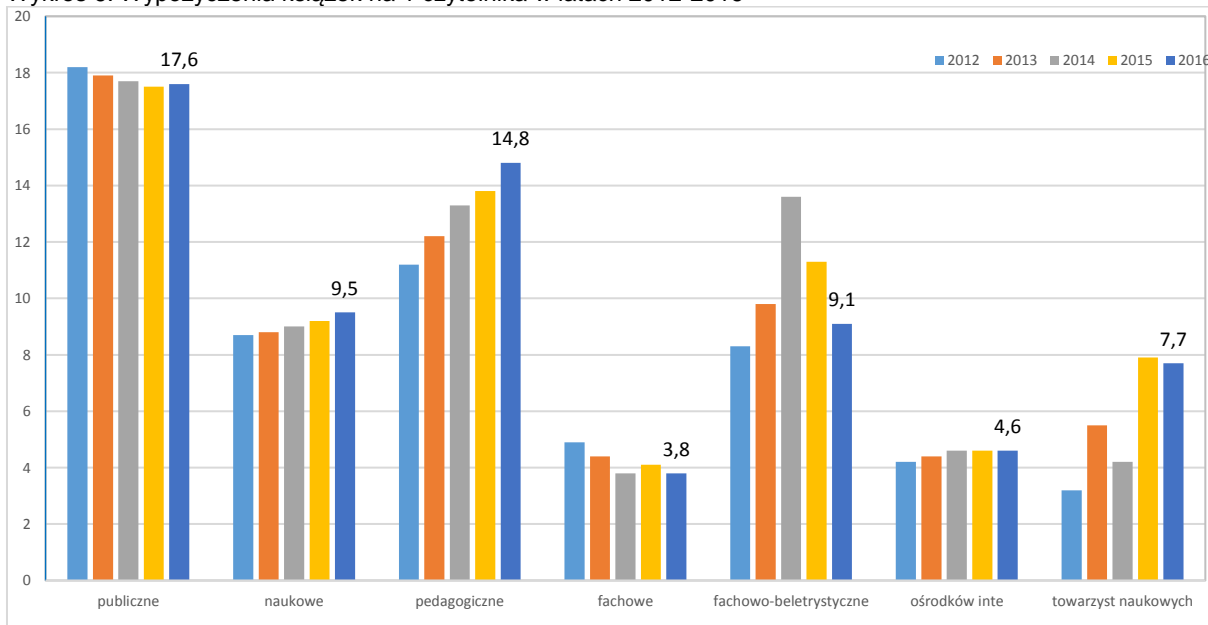
Wykres 4. Odwiedziny w latach 2012-2016

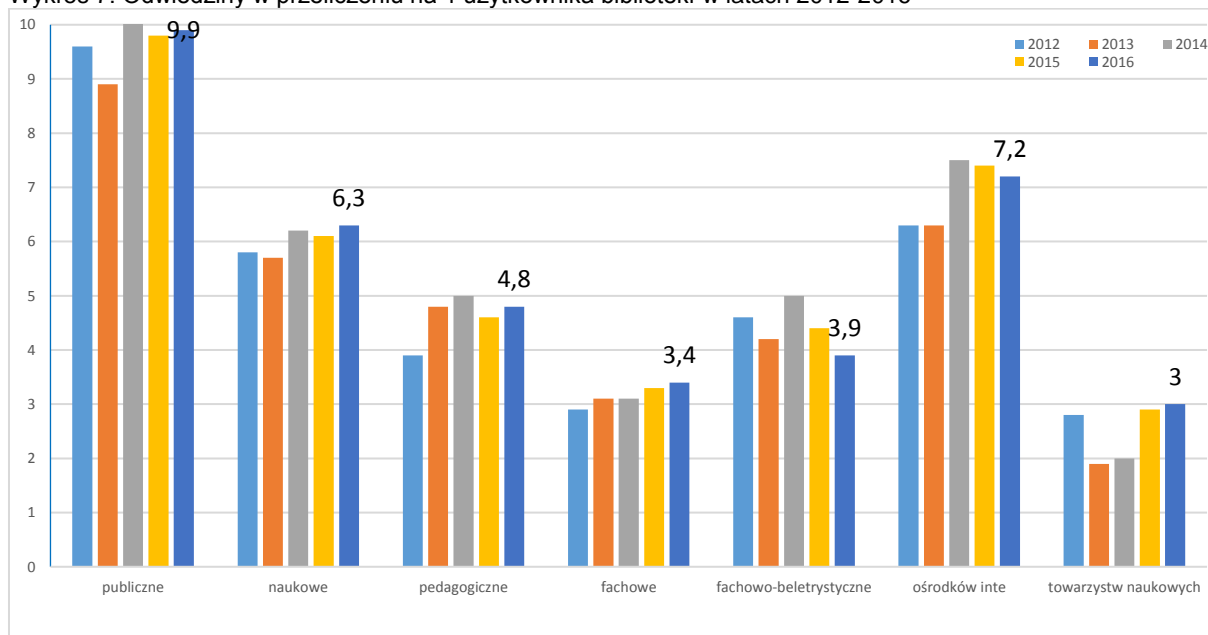
Wykres 5 Wydatki w latach 2012-2016 na zakup książek na 1 czytelnika (w zł)

Wykres 6. Wypożyczenia książek na 1 czytelnika w latach 2012-2016

Wykres 7. Odwiedziny w przeliczeniu na 1 użytkownika biblioteki w latach 2012-2016

Opracowanie:
Barbara Budyńska
Małgorzata Jezierska
Pracownia Bibliotekoznawstwa IKiCZ BN